

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ЗАВДАННЯ
З ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»
ДЛЯ СТУДЕНТІВ УСІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
(ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ «БАКАЛАВР»)

Розглянуто та ухвалено
на засіданні кафедри
Документознавства та інформаційної діяльності
Протокол № 2 від 24 вересня 2020 р.
Завідувач кафедри С.М.Петькун

Київ-2020

Методичні рекомендації та завдання з дисципліни «Філософія» для студентів усіх спеціальностей / Укл. Орендарчук Г.О. – Київ: ДУТ 2020. – 64 с.

Укладач: Орендарчук Г.О. – кандидат філософських наук, доцент

Рецензенти:

Гнасевич Н.В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і політології Тернопільського національного економічного університету

Розумович О.А. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та економічної теорії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ЗМІСТ

Передмова

1. Програма з навчальної дисципліни «Філософія» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».
2. Плани семінарських занять і тестові завдання
3. Теми дослідницьких завдань
4. Тематика рефератів
5. Орієнтовний перелік питань для підготовки студентів до екзамену
6. Короткий словник найбільш уживаних понять, термінів та слів іншомовного походження
7. Список рекомендованої літератури

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації до вивчення курсу «Філософія» покликані допомогти студентам у вивченні філософії. Засвоєння філософських знань створює передумови для раціонального осмислення людиною цілей і сенсу життя, сприяє формуванню в студентів здібностей до критичного мислення, самостійного аналізу складних явищ суспільно-політичного і економічного життя.

Методичні рекомендації містять кілька розділів: програму курсу, плани семінарських занять і тестові завдання, теми дослідницьких завдань, орієнтовний перелік питань для підготовки студентів до екзамену, список рекомендованої літератури.

Програма курсу знайомить із проблемами, які студент повинен опанувати, вивчаючи основи філософських знань. **Плани семінарських занять** містять ключові питання відповідних тем навчального курсу.

Опанування дисципліни «Філософія» відбувається на лекціях, семінарських заняттях і в процесі самостійної роботи над курсом.

Важливою формою навчання є **лекція**. Тематика лекцій охоплює весь навчальний курс основ філософських знань. Студенти ведуть конспект лекцій, який стає основою вивчення предмета. Конспект лекцій може виконуватись у різних формах – від детального плану лекцій із тезами основних положень до повного викладу усіх думок лектора. Потрібно вчитись конспектувати усний виклад курсу, виділяючи основні проблеми і положення, скорочуючи запис загальноприйнятих термінів. Конспект лекцій є обов'язковим атрибутом роботи студента над курсом «Філософія».

Семінарське заняття покликане шляхом обговорення питань теми закріпити знання, виявити правильне розуміння філософських понять, категорій, законів і принципів, навчити студента робити логічні висновки, пов'язувати їх із конкретними явищами і процесами суспільного життя.

Самостійна робота є основною формою опанування курсу «Філософія». Під час самостійної роботи над курсом студент повинен використовувати як рекомендовану навчальну літературу, так і конспект лекцій, виконувати відповідні практичні завдання.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ»

Тема 1. Філософія, її призначення, зміст і функції в суспільстві.

Філософія, її сутність та призначення. Місце філософії у самопізнанні людини. Філософія та світогляд. Світогляд як духовно-практичний спосіб освоєння світу. Структура світогляду. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія.

Філософія як теоретична основа світогляду. Специфіка філософського освоєння дійсності. Основне коло філософських питань. Основні теми філософських роздумів: світ і людина, сутність і зміст людського існування. Проблема основного питання філософії. Філософія і наука. Функції філософії: світоглядна, гносеологічна, методологічна, аксіологічна, прогностична тощо.

Місце та роль філософії у житті людини та сучасного суспільства. Соціальна спрямованість філософського знання. Людиномірна сутність філософії. Філософське обґрунтування гуманізму. Гуманістичний зміст філософії.

Тема 2. Філософія стародавнього Сходу.

Зародження філософської думки. Східний та західний тип культури і філософування.

Своєрідність давньоіндійської філософії. Передумови виникнення філософії у Стародавній Індії. Ведична та епічна література про людину, її походження та існування, Упанішади. Релігійно-філософські вчення: індуїзм, джайнізм, буддизм. Головні філософські школи Стародавньої Індії.

Моральна спрямованість філософії Стародавнього Китаю. Конфуціанство та даосизм.

Тема 3. Антична філософія.

Своєрідність філософії Стародавньої Греції та її космоцентрична спрямованість. Основні періоди розвитку античної філософії. Досократівський період. Натурфілософські ідеї давньогрецької філософії. Мілетська школа. Діалектичний логос Геракліта. Піфагореїзм. Проблема буття у філософії елеатів. Атомістичний матеріалізм Демокріта.

Класичний період розвитку давньогрецької філософії. Проблема людини у філософії Сократа. Філософські ідеї Платона. Філософська система Аристотеля.

Елліністичний період античної філософії: стоїцизм, епікуреїзм, скептицизм, неоплатонізм.

Тема 4. Західноєвропейська філософія Середньовіччя.

Релігійний характер середньовічної філософії. Особливості формування християнської філософії. Період апологетики і патристики як перший етап становлення і утвердження християнської філософії (Квінт Тертулліан, Августин Блаженний).

Середньовічна схоластика: номіналізм та реалізм. Проблема загальних понять у філософії номіналістів та реалістів. Проблема співвідношення віри та розуму у філософії Томи Аквінського.

Тема 5. Філософія епохи Відродження.

Ідейний зміст світогляду Ренесансу, його зв'язок з процесами формування буржуазних відносин у західній Європі. Італійський гуманізм (Данте Аліг'єрі, Франческо Петрарка, Марселіо Фічіно, Піко делла Мірандолла). Північне Відродження та ідеологія Реформації. Філософські ідеї Миколи Кузанського.

Натурфілософія Ренесансу (Дж. Бруно, М.Коперник, Галілео Галілей). Соціальні-політичні теорії Ренесансу (Ніколо Макіавеллі, Томас Мор, М.Монтень).

Тема 6. Європейська класична філософія Нового часу та епохи Просвітництва (XVII-XVIII ст.)

Особливості філософії Нового часу. Проблема методу наукового пізнання: емпіризм і раціоналізм. Емпіризм Френсіса Бекона. Раціоналізм Рене Декарта.

Б. Спіноза: вчення про субстанцію. Монадологія Г. Ляйбніца. Дж. Локк і його критика теорії «вроджених ідей» Р.Декарта.

Проблема людини і суспільства у філософії Просвітництва (Вольтер, Руссо, Монтеск'є, Ламетрі, Дідро, Гольбах).

Тема 7. Німецька класична філософія. Філософія марксизму.

Загальна характеристика німецької класичної філософії: її основні проблеми, досягнення, особливості. Розробка діалектичної теорії представниками німецької класики. Основні принципи діалектики. Основні закони і категорії діалектики. Ідеалістична діалектика Гегеля і матеріалістична діалектика марксизму. Діалектика і метафізика.

І. Кант як родоначальник німецької класичної філософії. «Критика чистого розуму» Канта: «коперніканський переворот» в гносеології. Нова концепція суб'єкта пізнання, апіоризм, дуалізм в розумінні світу. Основні

ідеї «Критики практичного розуму»: людина як громадянин двох «світів», проблема людської свободи, моральне вчення Канта, формулювання категоричного імперативу.

Діяльно-творча основа буття в суб'єктивному ідеалізмі Й. Фіхте. Вчення про природу, ідея розвитку в філософії тотожності Ф. Шеллінга.

Філософія абсолютної ідеї Г. Гегеля. Розробка діалектичної системи. Протиріччя між системою та методом в гегелівській філософії. Історичний розвиток загальнолюдської культури в філософії Гегеля. Антропологічний матеріалізм Л. Фюєрбаха. Критика Фюєрбахом філософського ідеалізму і релігії, особливості його вчення про людину.

Філософія марксизму. Соціально-політична спрямованість марксистської філософії. Розробка принципів матеріалістичної діалектики. Принцип практики в марксизмі. Матеріалістичне розуміння історії. Вчення про розвиток історії як зміну суспільно-економічних формацій. Взаємозв'язок суспільного буття і суспільної свідомості. Проблема відчуження людини. Ідея звільнення людини та комуністичний ідеал в соціально-політичній концепції К. Маркса.

Тема 8. Традиції та особливості розвитку філософської думки в Україні.

Особливості української філософської думки. Філософські ідеї в культурі Київської Русі (Іларіон, К.Туровський, К.Смолятич).

Гуманістичні ідеї у філософській думці України (XV-XVI ст.). Філософія в Києво-Могилянській академії. Філософські ідеї Г.Сковороди.

Українська філософія XIX – XX ст. Філософія національної ідеї Кирило-Мефодіївського товариства (М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко). Київська релігійно-філософська школа (С. Гогоцький, О. Новицький, П. Юркевич). Просвітницька течія XIX –XX ст. (О. Потебня, М.Драгоманов, І.Франко, В.Вернадський, М.Грушевський, В.Винниченко).

Національна філософія української еміграції (Д. Донцов, О.Кульчицький В. Липинський, Д. Чижевський). Сучасна філософська думка в Україні.

Тема 9. Сучасна світова філософія.

Сучасна некласична філософія. Головні проблеми і тенденції філософії XX ст. Перегляд основних принципів класичної філософії перед викликом соціально-політичних, культурних, духовних зрушень і протиріч сучасної епохи. Перегляд сучасною філософією основних принципів класичної філософської традиції. Головні проблеми і тенденції філософії XX ст.

«Філософія життя» як відхід від ідеалів раціоналізму. Вчення А.Шопенгауера: людина як суб'єкт воління, світ як воля та уявлення. Філософія «волі до влади» Ф. Ніцше.

Психоаналіз і неофрейдизм. З. Фройд про феномен несвідомого, структуру психіки, онтологію людини, історію і культуру. Аналітична психологія Г. Юнга, колективне несвідоме, архетип і символ. Гуманістичний психоаналіз Е.Фромма.

С.К'єркегор про свободу людини, про сенс індивідуального людського існування в світі. Філософія екзистенціалізму ХХ ст. (М. Хайдеггер, Ж.-П. Сартр, А. Камю, К. Ясперс). Філософська антропологія М. Шелера.

Релігійна філософія ХХ ст. (персоналізм, неотомізм, християнський еволюціонізм П. Тейяра де Шардена,).

Прагматизм. Позитивізм (О. Конт) та його різновиди.

Феноменологія Е. Гуссерля: програма філософії як “строкої науки”, поняття інтенціальності свідомості, метод феноменологічної редукції, поняття “життєвого світу”.

Філософська герменевтика. Ідеї постмодернізму.

Тема 10. Філософська онтологія.

Фундаментальне значення проблеми буття для філософії. Сутність проблеми буття в історії філософії. Основні форми буття. Буття людини як фундаментальна проблема філософії. Буття матеріального і духовного.

Сутність матерії. Основні форми існування матерії. Проблема єдності світу.

Рух, простір і час як найзагальніші характеристики буття. Діалектика як загальна концепція розвитку та її альтернативи.

Тема 11. Свідомість, її суть та структура.

Проблема онтологічного статусу свідомості та її суттєві ознаки. Ідеальний статус буття свідомості. Основні філософські концепції походження свідомості. Природно-біологічні передумови та соціально-практична суть свідомості.

Свідомість і мова. Самосвідомість. Душа і дух. Структура та функції свідомості.

Індивідуальна та суспільна свідомість. Структура суспільної свідомості: сфери, рівні та форми.

Тема 12. Гносеологія. Основний зміст пізнавальної діяльності.

Гносеологія як сфера філософського знання, її предмет та основні категорії. Проблема співвідношення суб'єкта та об'єкта пізнання.

Чуттєвий рівень пізнання, його форми та особливості. Раціональний рівень пізнання та його форми. Єдність чуттєвого та раціонального рівнів пізнання. Види і рівні знання.

Проблема істини в пізнанні. Істина об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна. Істина монологічна (наукова) і поліфонічна (філософська). Основні концепції істини. Критерії істини.

Тема 13. Філософія та методологія науки.

Наука та її місце в сучасному світі. Характерні риси наукового пізнання. Поняття наукового методу.

Емпіричний і теоретичний рівень наукового дослідження. Методи дослідження. Аналіз і синтез. Аналогія й абстрагування. Узагальнення й дедукція. Моделювання: сутність та класифікація. Спостереження. Експеримент. Системно-структурний метод. Аксиоматичний метод.

Форми наукового пізнання: гіпотеза, концепція, теорія. Структура наукової теорії.

Динаміка наукового пізнання (класична, некласична, постнекласична наука).

Тема 14. Філософська антропологія.

Людина як предмет філософського осмислення. Основні концепції історичного походження, природи та сутності людини. Філософські проблеми антропосоціогенезу.

Єдність природного, соціального і духовного в людині.

Поняття індивіда, індивідуальності і особистості. Проблема життя і смерті, сенсу людського життя в духовному досвіді людства.

Проблема людської свободи. Свобода і необхідність. Сутність фаталізму та волюнтаризму.

Тема 15. Аксиологія і філософія культури.

Аксиологія як філософське вчення про цінності. Цінності як ядро духовного світу людини. Структура цінностей. Ціннісне ставлення людини до світу як фундамент культури.

Культура як об'єкт філософського аналізу. Основні ознаки культури. Сутність та визначення культури. Творчий характер людської культури. Діалоговий характер культури. Типологія культур. Гуманізм і антигуманізм в культурі. Культура і цивілізація. Культура, антикультура і контркультура. Східна і західна моделі культур .

Тема 16. Соціальна філософія. Філософія історії.

Суспільство, його історичне виникнення і суть. Основні чинники історичного саморозвитку суспільства. Співвідношення суспільства та індивіда. Суспільство, як система що розвивається. Основні філософські концепції суспільства. Суспільство як природно-історична система.

Структура та основні сфери буття суспільства. Функції суспільства. Основні чинники суспільного розвитку. Типологія суспільства. Формаційний та цивілізаційний підхід.

Суспільство і особистість. Історичні типи взаємозв'язку людини і суспільства.

Філософське осмислення історії та її сенсу. Головні концепції філософії історії.

Закони та рушійні сили історії. Історична необхідність.

Проблема спрямованості історії. Єдність і множинність історичного процесу. Лінійні та циклічні концепції історії.

Проблема історичного прогресу. Суперечливий характер соціально-історичного прогресу та проблема його критеріїв.

Тема 18. Суспільний прогрес і філософські проблеми глобалістики.

Суспільний прогрес і глобальні проблеми людства. Науково-технічний прогрес в історії техногенної цивілізації. Науково-технічна революція ХХ століття, її соціальні наслідки.

Глобальні проблеми ХХ століття та головні суспільно-політичні процеси. Класифікація глобальних проблем. Поворот до людини в сучасній глобалістиці.

Шляхи вирішення глобальних проблем. Сутність процесу глобалізації та його протиріччя. Філософія і майбутнє людства. Основні ознаки інформаційної цивілізації.

2. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ І ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

Тема 1. ФІЛОСОФІЯ, ЇЇ ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ ТА РОЛЬ У СУСПІЛЬСТВІ

(2 год.)

1. Сутність і структура світогляду
2. Дофілософські типи світогляду
3. Особливості філософського знання. Основне питання філософії
4. Філософія і наука
5. Роль філософії у житті суспільства й особистості

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Світогляд – це:

- a) сукупність знань про світ і людину
- b) знання про космос, наукова картина світу
- c) усвідомлення та переживання людиною свого місця та призначення в світі
- d) розділ філософії про генезис (виникнення, становлення та розвиток) уявлень про світ

2. До рис міфологічної свідомості не належить:

- a) родовий, колективний характер світосприйняття
- b) рабський характер свідомості, нездатність мислити самостійно
- c) раціонально-систематизований погляд на світ
- d) нерозчленованість емоційно-чуттєвого і раціонального в свідомості, ототожнення природного і надприродного, об'єктивного і суб'єктивного
- e) антропоморфізм, перенесення на світ властивостей людини і родового суспільства
- f) одухотворення природних сил і поклоніння їм

3. Яка з названих ознак є ознакою саме релігійного, а не міфологічного світогляду?

- a) антропоморфізм
- b) віра в надприродні сили
- c) обожнення природних сил
- d) синкретичність
- e) одухотворення всього існуючого
- f) емоційно-образне сприйняття дійсності
- g) родовий, а не індивідуальний, характер світосприйняття

4. Філософія як історична форма світогляду відрізняється від інших форм світогляду передусім:

- a) раціональним вирішенням світоглядних проблем
- b) своїм предметом „людина – світ”
- c) оціночним ставленням до світу
- d) визначенням головних орієнтирів життя, програм поведінки

5. Що не є історичним типом світогляду:

- a) міфологія
- b) політика

- c) філософія
- d) релігія

6. Вкажіть ознаку, яка є обов'язковою для філософського знання:

- a) емпірична обґрунтованість
- b) максимальна узагальненість
- c) антропоморфність
- d) наочність

7. Яке з перерахованих питань є суто філософським?

- a) як вирішити продовольчу проблему людства?
- b) які шляхи подолання екологічної кризи?
- c) чи є життя на Марсі?
- d) чи розширюється Всесвіт?
- e) у чому сенс існування людини та людства?
- f) у чому сутність гравітації?

8. З якою проблемою пов'язана філософська позиція агностицизму?

- a) з проблемою сенсу життя
- b) з проблемою пізнання
- c) з глобальними проблемами людства
- d) з проблемою сутності людського буття

9. У якому з розділів філософії основним поняттям є поняття істини?

- a) метафізика
- b) філософія освіти
- c) політична філософія
- d) гносеологія
- e) онтологія
- f) діалектика

10. Хто з філософів вважав питання „Хто така людина?” основним питанням філософії?

- a) Маркс
- b) Гегель
- c) Кант
- d) Арістотель

11. Кому із мислителів ХІХ ст. належить формулювання основного питання філософії як питання про співвідношення мислення і буття, духовного і матеріального?

- a) Фейєрбаху
- b) Гегелю
- c) Марксу
- d) Енгельсу

12. Ідеалізм, ідеалістична філософія – це:

- a) філософське вчення про ідеали та їх роль в суспільстві
- b) філософське вчення про первинність свідомості і вторинність матерії
- c) прагнення зробити свою і соціальне життя істинним, добрим, прекрасним

d) філософське вчення про суть, природу ідеального (духовного)

13. Яка з точок зору належить об'єктивному ідеалізму:

- a) матерія є об'єктивною реальністю, яка дається нам у відчуттях
- b) матерія – це продукт розвитку абсолютної ідеї
- c) матерія – це постійна можливість відчуттів
- d) матерія – це субстанція, першооснова всього суцього

14. Який з розділів філософії вивчає загальні закони і принципи правильного мислення ?

- a) аксіологія
- b) логіка
- c) онтологія
- d) гносеологія
- e) філософська антропологія

15. Не є функцією філософії:

- a) світоглядна
- b) методологічна
- c) аксіологічна (ціннісно-оцінна)
- d) критична
- e) аксіоматична
- f) пізнавальна

16. Що з названого не є позицією суб'єктивного ідеалізму?

- a) твердження, що “світ є комплексом відчуттів”
- b) визначення свідомості індивідуального суб'єкта первинною реальністю
- c) вчення Платона про існування надчуттєвого “світу ідей”
- d) заперечення можливості визнання будь-якої реальності поза межами свідомості суб'єкта
- e) твердження, що “світ є моє уявлення”

17. Філософія виникає:

- a) у VII – VI ст. до н. е.
- b) у IX-VIII ст. до н.е.
- c) у II ст. до н. е.
- d) VI ст. н.е.
- e) у V-VI ст. н.е.

18. Яке з наведених нижче визначень філософії є найбільш правильним?

- a) філософія – це наука про закони та форми правильного мислення
- b) філософія – це наука всіх наук
- c) філософія – це раціональний спосіб вирішення світоглядних проблем
- d) філософія – це мудрість

19. Яке з наступних тверджень відображає позицію об'єктивного ідеалізму?

- a) свідомість – продукт розвитку матерії
- b) свідомість матеріальна
- c) свідомість є проявом світового духу
- d) свідомість є властивістю всієї матерії

е) свідомість є властивістю високоорганізованої матерії

20. Не є однією з галузей філософії:

- a) гносеологія
- b) онтологія
- c) теологія
- d) аксіологія

21. Яке з названих тверджень є позицією агностицизму:

- a) чим більше ми пізнаємо, тим більше з'являється проблем і питань
- b) „я знаю, що нічого не знаю” (Сократ)
- c) усі наші знання обумовлені не стільки об'єктивними характеристиками самого світу, скільки особливостями нашої суб'єктивної організації
- d) людство ніколи не буде знати все
- e) усі наукові теорії не є повним і вичерпним знанням про дійсність
- f) наші знання про світ приблизні

22. Термін “філософія” означає:

- a) наука про мудрість
- b) любов до мудрості
- c) володіння мудрістю
- d) освоєння мудрості

23. Об'єктивне – це

- a) очевидне
- b) від нас незалежне
- c) від нас залежне
- d) безперечне

24. Гносеологія – це

- a) грецька богиня
- b) особливість мислення
- c) синонім істини
- d) розділ філософії

25. Метафізика – це

- a) стародавня фізика
- b) муза філософії
- c) наука про природу
- d) вчення про надчуттєвий світ

26. Перенесення людських рис на предмети зовнішнього світу називається

- a) антропоцентризмом
- b) антропоморфізмом
- c) суб'єктивізмом
- d) гуманізмом

Тема 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ (2 год.)

1. Зародження філософської думки. Східний та західний типи культури і філософування.

2. Своєрідність давньоіндійської філософії. Буддизм.
3. Філософія Стародавнього Китаю. Конфуціанство і даосизм.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

- 1. Яка з нижчеприведених рис більшою мірою стосується східного, а не західного типу культурного розвитку?**
  - a) пріоритет колективних цінностей над цінностями індивідуально-особистісними
  - b) прагматизм
  - c) активне перетворення природи
  - d) переважно раціональне, а не емоційне світосприйняття
- 2. Засновником даосизму є:**
  - a) Конфуцій
  - b) Лао-цзи
  - c) Мен-цзи
  - d) Мо-ді
- 3. Моральний ідеал “шляхетної людини” сформульовано:**
  - a) у буддизмі
  - b) у даосизмі
  - c) у конфуціанстві
  - d) у вченні стоїків
- 4. У якому з напрямів східної філософії стверджується, що життя – це страждання?**
  - a) конфуціанство
  - b) даосизм
  - c) буддизм
  - d) санх'я
- 5. Основна проблематика конфуціанства:**
  - a) космологічна;
  - b) містична;
  - c) художня;
  - d) етична і політична;
  - e) гносеологічна

6. Хто є засновником буддизму?

- a) Сиддхартха Гаутама
- b) Лао-цзи
- c) Кришна
- d) Мо-цзи

7. Основоположення якої релігії мають назву «чотири благородні істини»?

- a) даосизму
- b) буддизму
- c) джайнізму
- d) конфуціанства

8. Нірвана – це...

- a) колесо перероджень
- b) закон відплати за вчинки
- c) світовий розум
- d) стан абсолютного спокою, блаженний стан душі

9. «Природний шлях речей» в старокитайській філософії називається:

- a) інь
- b) ян
- c) жень
- d) дао

10. Хто із стародавніх філософів вимагав від людини суворого дотримання соціальної субординації?

- a) Сенека
- b) Лао-цзи
- c) Конфуцій
- d) Аристотель

11. Етичний «принцип не діяння» був проголошений у філософії:

- a) Мо-цз
- b) Лао-цзи
- c) Конфуція
- d) Сократа

12. Моральний ідеал «досконаломудрої людини» належить:

- a) буддизму
- b) християнській етиці
- c) даосизму
- d) конфуціанству
- e) етиці стоїків

13. Яка з філософських шкіл не належить до староіндійської філософії?

- a) веданта
- b) йога
- c) стоїцизм
- d) буддизм

14. Що означає поняття «карма» у давньоіндійській філософії?

- a) космічний закон причинно-наслідкового зв'язку, що лежить в основі реінкарнації
- b) обряд посвяти у вищий жрецький сан
- c) досягнення нірвани
- d) переселення (переродження) душі

Тема 3. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ (2год.)

- 1. Натурфілософські ідеї давньогрецької філософії.
- 2. Класичний період розвитку античної філософії (Сократ, Платон, Аристотель).
- 3. Філософія елліністичного періоду.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Хто є представником школи елеатів?

- a) Аристотель
- b) Зенон
- c) Епікур
- d) Сенека

2. Хто з названих філософів є автором концепції ідеальної держави?

- a) Демокріт
- b) Геракліт
- c) Платон
- d) Сократ
- e) Аристотель

3. Хто з названих мислителів був засновником етичного раціоналізму, тобто вважав знання основою чеснот, а незнання – джерелом зла?

- a) Аврелій Августин
- b) Марк Аврелій
- c) Сократ
- d) Тома Аквінський

4. Хто з античних філософів принципово не записував свої думки і не залишив після себе жодного твору?

- a) Платон
- b) Піфагор
- c) Сократ
- d) Діоген

5. Логічні міркування Зенона Елейського, які були направлені на доказ відсутності руху в світі, мали назву:

- a) апорії
- b) афоризми
- c) софізми

d) парадокси

6. Кому належать слова: «Я зневажаю людей, що засудили мене, але не можу не поважати законів моєї держави»

- a) Платону
- b) Аристотелю
- c) Конфуцію
- d) Сократу

7. Кому належить вислів: «Платон мені друг, але істина дорожча»?

- a) Канту
- b) Аристотелю
- c) Марку Аврелію
- d) Сократу

8. Для стародавніх греків слово «хаос» означало:

- a) єдність протилежностей
- b) існування війни в суспільстві
- c) безлад, первинний аморфний стан світу
- d) полеміку, суперечку

9. Учень Сократа був:

- a) Левкіпп
- b) Протагор
- c) Платон
- d) Епікур

10. На думку якого мислителя, світ складається з неподільних частинок і порожнечі?

- a) Піфагора
- b) Геракліта
- c) Демокріта
- d) Парменіда

11. Назвіть пару, що не відповідає відношенням “вчитель – учень”:

- a) Платон– Арістотель
- b) Платон – Піфагор
- c) Арістотель – Олександр Македонський
- d) Сократ – Платон

12. Цей філософ-стоїк був рабом:

- a) Сенека
- b) Марк Аврелій
- c) Епіктет
- d) Цицерон

13. Хто з мислителів вважав, що ідеї (ейдоси) реально існують незалежно від матеріального світу?

- a) Сократ
- b) Епікур
- c) Арістотель
- d) Платон

14. Хто автор афоризму „Я знаю, що нічого не знаю, але інші не знають навіть цього”?

- a) Фалес
- b) Сенека
- c) Сократ
- d) Марк Аврелій

15. Учителем Олександра Македонського був:

- a) Діоген
- b) Платон
- c) Геракліт
- d) Арістотель

16. Щастю людини заважає, за Епікуром:

- a) доля
- b) страх смерті
- c) жадібність
- d) труднощі життя

17. Що Фалес вважає основою світобудови?

- a) душа;
- b) атом;
- c) вода;
- d) земля.

18. Першу філософську школу як навчальний заклад – Академію (від розташування її у парку міфічного героя Академа) – було засновано:

- a) Сократом
- b) Платоном
- c) Арістотелем
- d) Демокрітом

19. Хто з античних філософів не був прихильником атомістичної теорії?

- a) Демокріт
- b) Левкіпп
- c) Епікур
- d) Платон

20. Хто з античних філософів стверджував, що першоосновою світу є вогонь?

- a) Анаксимандр
- b) Анаксімен
- c) Протагор
- d) Геракліт

21. До якого філософського напрямку можна віднести вчення Демокріта?

- a) телеологізм
- b) атомізм
- c) стоїцизм
- d) скептицизм

22. Назвіть основу світобудови згідно з ученням Демокріта:

- e) душа
- f) атом
- g) вода
- h) земля

23. В історії античної філософії немає періоду:

- a) схоластичного
- b) досократівського
- c) класичного
- d) еллінізму

24. Філософія Сократа переважно є:

- a) космологією
- b) гносеологією
- c) аксіологією
- d) антропологією

25. У стародавніх греків слово «космос» означало:

- a) множинність світів
- b) нескінченність
- c) незмінність
- d) впорядкованість

26. Назвіть представника школи стоїцизму:

- a) Сократ
- b) Платон
- c) Марк Аврелій
- d) Епікур

27. Виділіть основну рису античної філософії:

- a) теоцентризм
- b) космоцентризм
- c) антропоцентризм
- d) монізм

28. Принцип «золотої середини» формулюється у філософії:

- a) Платона
- b) Парменіда
- c) Демокріта
- d) Аристотеля

29. Епікур стверджував, що людина ніколи не зустрічається:

- a) із справедливістю
- b) зі смертю
- c) із совістю
- d) з істиною

30. Серед основних шкіл філософії елліністичної філософії не було:

- a) схоластичної
- b) стоїчної
- c) епікурейської
- d) скептичної

31. Хто автор афоризму «Я знаю, що нічого не знаю, але інші не знають навіть цього»?

- a) Фалес
- b) Сенека
- c) Сократ;
- d) Марк Аврелій.

32. Хто з античних мислителів вважав ідеальною державою ту, у якій філософи здійснюють управління державою?

- a) Сократ
- b) Діоген
- c) Аристотель
- d) Платон

33. Назвіть ім'я філософа, який був представником мілетської школи:

- a) Сократ
- b) Діоген Сінопський
- c) Платон
- d) Фалес
- e) Аристотель

34. Класичний період розвитку античної філософії триває:

- a) VII-VI ст. до н.е.
- b) V-IV ст. до н.е.
- c) IV-V ст. н.е.
- d) IV ст. до н. е.- IV ст. н.е.

35. Що означає грецьке слово «атом»?

- a) матеріальний
- b) маленький
- c) невидимий
- d) неподільний

36. Твори «Держава», «Закони» належать:

- a) Аристотелю
- b) Лао-Цзи
- c) Платону
- d) Конфуцію

37. Вислів «Все тече, все змінюється, і не можна двічі увійти до однієї і тієї ж річки» належить:

- a) Фалесу
- b) Геракліту
- c) Піфагору
- d) Марксу
- e) Цицеронові

38. Хто вперше розробив діалектичний спосіб ведення суперечки, міркування?

- a) Піфагор
- b) Зенон
- c) Сократ
- d) Платон

39. Кому належить наступний вислів: «Смерть не має до нас ніякого відношення: коли ми є, то смерті ще немає, а коли смерть настає, то нас уже немає»?

- a) Сократу
- b) М. Монтеню
- c) Епікуру
- d) К. Марксу

Тема 4. ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ (2 год.)

1. Світогляд епохи Ренесансу та його відображення у філософській думці.
2. Розвиток натурфілософських вчень в епоху Відродження
3. Соціально-політична думка Відродження
4. Особливості філософії Нового часу
5. Раціоналізм та емпіризм у теорії пізнання Нового часу

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Головна риса філософії епохи Відродження:

- a) теоцентризм;
- b) дуалізм;
- c) космоцентризм;
- d) антропоцентризм;
- e) кордоцентризм.

2. Про острів Утопія розповів:

- a) М. Монтень;
- b) Н. Макіавеллі;
- c) М. Лютер;
- d) Т. Мор.

3. Кому належать слова: «Спалити – не означає спростувати»?

- a) М. Кузанському;
- b) Леонардо да Вінчі;
- c) Е. Роттердамському;
- d) Д. Бруно.

4. Ідея пантеїзму – це:

- a) релігійно-філософське розуміння, згідно з яким Бог, створивши світ, надалі не втручається в закономірний хід розвитку цього світу;
- b) ототожнення Бога із світом;

- c) визнання Бога як джерела буття і зміни всіх речей, сили, яка керує цим світом, але відрізняється від нього;
- d) уявлення про створення Богом світу з нічого.

5. До якої ідейної позиції належали погляди Дж. Бруно?

- a) пантеїзм;
- b) волюнтаризм;
- c) панлогізм;
- d) томізм.

6. Уявлення про Бога як про безособове начало, яке зливе зі всім Всесвітом, має назву:

- a) політеїзм;
- b) пантеїзм;
- c) деїзм;
- d) атеїзм;
- e) аскетизм.

7. «Мета виправдовує засоби» – теза, яка належить:

- a) М. Монтеню;
- b) Н. Кузанському;
- c) Дж. Бруно;
- d) Н. Макіавеллі;
- e) Е. Роттердамському;
- f) Т. Мору.

8. Автор твору «Похвала глупоті»:

- a) Н. Макіавеллі;
- b) Ж. Кальвін;
- c) Е. Роттердамський;
- d) Ф. Вольтер.

9. Визначте, засновником якої методології пізнання є Ф. Бекон:

- a) гіпотетико-дедуктивної;
- b) синергетичної;
- c) досвідно-індуктивної;
- d) раціоналістичної;
- e) інтерактивної.

10. Виділіть основне твердження емпіризму:

- a) світ у принципі непізнаваний;
- b) все знання людини ґрунтується на вірі;
- c) розум грає визначальну роль у пізнанні;
- d) пізнання дійсності повинно спиратися на досвід;
- e) джерелом дійсного знання є містичне осяяння.

11. Хто з даних мислителів не належить до напряму раціоналізму у філософії?

- a) Р. Декарт;
- b) Дж. Локк;

- c) Б. Спіноза;
- d) Г. Ляйбніц.

12. Хто з філософів ототожнював людину з машиною і навіть написав твір під такою назвою?

- a) Т. Гоббс;
- b) Б. Спіноза;
- c) Ж. Ламетрі;
- d) Ж.Ж. Руссо;
- e) Ф. Вольтер;
- f) Дж. Локк.

13. Хто з мислителів Нового часу є засновником раціоналістичного напрямку у філософії?

- a) Р. Декарт;
- b) Ф. Бекон;
- c) Дж. Локк;
- d) Дж. Берклі.

14. Основою теорії пізнання Рене Декарта є теза:

- a) «Я мислю, отже – існую»;
- b) «Бути – означає бути сприйнятим»;
- c) «На все воля Божа»;
- d) «Я знаю, що нічого не знаю».

15. Хто автор визначення «Свобода – це пізнана необхідність»?

- a) Б. Спіноза;
- b) Г. Ляйбніц;
- c) Дж. Локк;
- d) Ф. Бекон.

16. Назвіть логічний метод, який був розроблений Р. Декартом:

- a) аналіз;
- b) дедукція;
- c) синтез;
- d) індукція.

17. Назвіть головну рису філософії Нового часу:

- a) геоцентризм;
- b) космоцентризм;
- c) союз філософії з наукою;
- d) антропоцентризм.

18. Яку відповідь на питання про джерело пізнання дає емпіризм?

- a) єдиним джерелом пізнання є інтуїція;
- b) джерелом пізнання є чуттєвий досвід;
- c) джерелом пізнання є розум;
- d) джерелом пізнання є вроджені ідеї;
- e) джерелом пізнання є розум і чуттєве сприйняття.

19. Ідея історичного прогресу виникає в період:

- a) Середньовіччя;
- b) Відродження;
- c) Просвітництва;
- d) на рубежі XIX-XX ст.

20. Назвіть метод, який Ф. Бекон вважав головним у науковому пізнанні:

- a) синтез;
- b) експеримент;
- c) аналіз;
- d) дедукція.

21. Хто з філософів у своїй праці «Левіафан», обгрунтовуючи необхідність держави, назвав «війну всіх проти всіх» природним станом існування людей?

- a) Дж. Локк;
- b) Т. Гоббс;
- c) Ф. Вольтер;
- d) Ж.Ж. Руссо;
- e) Ф. Бекон.

22. Яку відповідь на питання про джерело пізнання дає раціоналізм?

- a) єдиним джерелом пізнання є інтуїція;
- b) джерелом пізнання є досвід;
- c) джерелом пізнання є розум;
- d) джерелом пізнання є відчуття;
- e) джерелом пізнання є розум і чуттєвий досвід.

23. Не був представником раціоналізму XVII століття:

- a) Д. Юм;

- b) Б. Спіноза;
- c) Р. Декарт;
- d) Г. Ляйбніц.

24. Представником філософії Нового часу є:

- a) Н. Макіавеллі;
- b) Ж.П. Сартр;
- c) Б. Паскаль;
- d) М. Монтень;
- e) Л. да Вінчі.

25. Позицію емпіризму відображає теза:

- a) чуттєве пізнання – головне джерело знань;
- b) раціональне пізнання не може виходити за межі чуттєвого досвіду;
- c) раціональне пізнання здатне виходити за межі досвіду;
- d) раціональне і чуттєве нерозривно зв'язані між собою і в однаковій мірі сприяють наближенню людини до істини.

26. Теза «Немає нічого в розумі, чого до того не було б у відчуттях»

належить:

- a) номіналізму;
- b) емпіризму;
- c) раціоналізму;
- d) реалізму;
- e) скептицизму.

27. Твір «Новий Органон», у якому висувається ідея нового методу пізнання, був написаний:

- a) Ф. Беконом;
- b) Сократом;
- c) Ф. Ніцше;
- d) Т. Гоббсом;
- e) Б. Спінозою.

28. Філософська теза, народжена в епоху Нового часу:

- a) «Мислю, отже – існую»;
- b) «Вірую, щоб розуміти»;
- c) «Пізнай себе»;
- d) «Все тече, все змінюється».

29. Продовжують емпіризм Ф. Бекона у філософії Нового часу:

- a) Р. Декарт і Б. Паскаль;
- b) Б. Спіноза і Г. Ляйбніц;
- c) Т. Гоббс і Дж. Локк;
- d) І. Кант і Й. Фіхте;
- e) Ф. Шеллінг і Г. Гегель.

30. Твір «Монадологія» був написаний:

- a) Ф. Вольтером;
- b) Дж. Локком;

- c) Г. Ляйбніцем;
- d) Дж. Берклі;
- e) Ф. Бекон.

31. «Війна всіх проти всіх» і «Людина людині – вовк». Кому належать ці тези?

- a) Р. Декарту;
- b) Дж. Локку;
- c) Т. Гоббсу;
- d) І. Канту.

32. Не був представником емпіризму XVII століття:

- a) Д. Юм;
- b) Дж. Локк;
- c) Ф. Бекон;
- d) Г. Ляйбніц;
- e) Дж. Берклі.

Тема 5. СУЧАСНА СВІТОВА ФІЛОСОФІЯ (2 год.)

1. Виникнення сучасної філософії та її особливості
2. «Філософія життя» (Ф. Ніцше)
3. Психоаналітична філософія: фрейдизм та неофрейдизм
4. Екзистенціалізм
5. Сучасна «філософія науки»: позитивістський напрям у філософії

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. З. Фройд вважає, що в структурі людської психіки можна виділити три складових. Приберіть зайвий елемент.

- a) «Воно»;
- b) «Я»;
- c) «Вони»;
- d) «Над-Я».

2. Ідеї екзистенціалізму вперше були виражені:

- a) І. Кантом;
- b) Л. Сенекою;
- c) С. К'єркегором;
- d) О. Контом.

3. О. Шпенглер має таке ж відношення до праці «Занепад Європи», як Ортега-і-Гассет до твору:

- a) «Антихристиянин»;
- b) «Новий Органон»;
- c) «Чума»;
- d) «Бунт мас».

4. Ідея «переоцінки цінностей» європейської культури належить:

- a) З. Фройдю;
- b) Ф. Ніцше;
- c) Г. Марселю;
- d) Б. Расселу.

5. Екзистенція – це...

- a) матеріальна першооснова світу;
- b) ідея творіння з нічого;
- c) індивідуальне існування;
- d) божественний задум.

6. Основними проблемами позитивістського напрямку у філософії є:

- a) проблеми людської історії;
- b) проблеми науки;
- c) антропологічна проблематика;
- d) проблеми свідомості;
- e) проблеми інтерпретації текстів культури.

7. Хто є автором твору «Так говорив Заратустра»?

- a) Е. Фромм;
- b) Ф. Ніцше;
- c) Ж.П. Сартр;
- d) А. Камю.

8. «Існування людини передусім її сутності» – це ідея:

- a) «філософії життя»;
- b) неопозитивізму;
- c) екзистенціалізму;
- d) неотомізму.

9. Термін «сублімація» у фрейдистській концепції означає;

- a) трансформацію інстинктів у позитивні, соціально дозволені форми;
- b) витіснення біологічних імпульсів у сферу підсвідомого;
- c) інстинкт самозбереження;
- d) принцип логічної несуперечності знання.

10. Принцип верифікації в неопозитивістській філософії означає:

- a) принцип логічної несуперечності теоретичної системи;
- b) необхідність перевірки наукового знання досвідним шляхом;
- c) принципову можливість емпіричного спростування наукового знання;
- d) узгодженість певного знання (висловів) з іншими висловами даної теоретичної системи.

11. Не був представником «філософії життя»:

- a) А. Шопенгауер;
- b) Ф. Ніцше;
- c) А. Бергсон;
- d) Б. Рассел;
- e) О. Шпенглер.

12. Не був представником позитивістської філософії:

- a) К. Поппер;
- b) Т. Кун;
- c) Е. Гуссерль;
- d) П. Фейєрабенд;
- e) І. Лакатос.

13. Знайдіть помилку: «Ірраціоналістичну спрямованість мають філософські ідеї»:

- a) Ф. Ніцше;
- b) А. Бергсона;
- c) Г. Гегеля;
- d) З. Фрейда.

14. Принцип фальсифікації в сучасній методології науки був розроблений:

- a) Л. Вітгенштейном;
- b) К. Поппером;
- c) Б. Расселом;
- d) Т. Куном.

15. Автором праці «Структура наукових революцій» є відомий філософ-постпозитивіст:

- a) К. Поппер;
- b) Т. Кун;
- c) П. Фейєрабенд;
- d) І. Лакатос.

16. Принцип фальсифікації в позитивістській філософії означає:

- a) принцип логічної несуперечності теоретичної системи;

- b) необхідність перевірки наукового знання досвідним шляхом;
- c) принципову можливість емпіричного спростування наукового знання;
- d) узгодженість певного знання (висловів) з іншими висловами даної теоретичної системи.

17. Хто є автором творів «Втеча від свободи», «Мати або бути»?

- a) З. Фройд;
- b) О. Шпенглер;
- c) А. Камю;
- d) Е. Фромм;
- e) К. Маркс.

18. Верифікація – це:

- a) складні метафізичні побудови;
- b) пошук відповідей на вічні питання;
- c) перевірка думок на істинність;
- d) навмисне заплутування думки;
- e) розробка категоріального апарату.

19. На думку Ж.П. Сартра, свобода для людини – це:

- a) неминучий тяжкий тягар;
- b) недосяжна мрія;
- c) успіх цивілізації;
- d) перевірка думки на істинність.

20. «Погранична ситуація» – поняття, яке використовується у...

- a) фрейдизмі;
- b) екзистенціалізмі;
- c) марксизмі;
- d) буддизмі.

21. Хто з названих філософів є екзистенціалістом?

- a) Б. Рассел;
- b) З. Фройд;
- c) Ж.П. Сартр;
- d) Р. Карнап;
- e) І. Кант.

22. А. Камю має таке ж відношення до праці «Сума теології», як Ніцше до твору:

- a) «Так говорив Заратустра»;
- b) «Я і Воно»;
- c) «Антихристиянин»;
- d) «По ту сторону добра і зла».

23. Вчення про «колективне несвідоме», про «архетипи» людської культури було створено:

- a) З. Фройдом;
- b) К. Юнгом;
- c) Е. Фроммом;

- d) О. Шпенглером.
- 24. Поняття «наукова парадигма» було введено:**
- a) Р. Карнапом;
  - b) Л. Вітгенштейном;
  - c) Б. Расселом;
  - d) Т. Куном;
  - e) П. Фейєрабендом.
- 25. Позитивістська філософія проголосила програму:**
- a) пошуку граничних основ світу;
  - b) перетворення філософії на різновид релігійної свідомості;
  - c) перетворення філософії на логіку і методологію наукового пізнання;
  - d) боротьби з атеїзмом.
- 26. Проблема сенсу життя є однією з головних тем...**
- a) емпіризму;
  - b) екзистенціалізму;
  - c) евдемонізму;
  - d) есхатологізму.
- 27. Хто з названих мислителів є автором твору «Світ як воля і уявлення»?**
- a) Епікур;
  - b) Г. Гегель;
  - c) І. Кант;
  - d) А. Камю;
  - e) А. Шопенгауер.
- 28. Хто є автором відомої праці «Занепад Європи»?**
- a) О. Шпенглер;
  - b) О. Тоффлер;
  - c) Д. Белл;
  - d) Р. Арон.
- 29. Хто з названих мислителів вважав найважливішим мотивом життєдіяльності особистості «волю до влади»?**
- a) Аврелій Августин;
  - b) Л. Фюрбах;
  - c) Ф. Ніцше;
  - d) М. Бердяєв.
- 30. Ідея трьох стадій історичного розвитку знання (теологічного, метафізичного, позитивного) була сформульована:**
- a) І. Кантом;
  - b) О. Контом;
  - c) Т. Куном;
  - d) Р. Карнапом;
  - e) С. К'єркегором.

31. Під «позитивним» знанням філософи позитивістського напрямку розуміли:

- a) метафізичне знання;
- b) наукове знання;
- c) світоглядне знання;
- d) донаукове знання;
- e) філософське знання.

32. «Що таке добро? – Все, що помножує в людині відчуття могутності, жадання влади... Що таке зло? – Все, що походить від слабкості»; «Падаючого підштовхни!»; «Горе слабкому!». Кому з філософів належать ці вислови?

- a) Б. Паскалю;
- b) Ф. Ніцше;
- c) Г. Гегелю;
- d) І. Канту.

33. Родоначальником екзистенціалізму був:

- a) І. Кант;
- b) О. Конт;
- c) С. К'єркегор;
- d) Конфуцій.

34. Логіко-методологічний аналіз науки є проблематикою:

- a) екзистенціалізму;
- b) неофрейдизму;
- c) марксизму;
- d) герменевтики;
- e) позитивістської філософії;
- f) феноменологічної філософії.

35. Філософський напрям ХХ ст., головною проблемою якого є сенс життя людини, називається:

- a) неотомізм;
- b) екзистенціалізм;
- c) прагматизм;
- d) неопозитивізм.

36. Згідно психоаналізу, культура будується на:

- a) прагненні задовольнити потяги та інстинкти людини;
- b) сублимації первинних комплексів;
- c) зниженні тривожності індивіда;
- d) прагненні виразити свою людську сутність.

Тема 6. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ

(2 год.)

1. Особливості української філософської думки та основні періоди розвитку філософії в Україні
2. Філософія Київської Русі
3. Гуманістичні ідеї у філософській думці України (XV-XVI ст.)
4. Філософія Києво-Могилянської академії та її вклад у розвиток професійної філософії в Україні
5. Філософія Григорія Сковороди
6. Філософія в Україні ХІХ–ХХ ст.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. За своєю проблематикою рання українська філософська думка тяжіла:

- a) до космоцентризму та натурфілософії;
- b) до містико-афористичної символіки;
- c) до морального повчання та життєвої настанови;
- d) до вибудовування абстрактно-теоретичних конструкцій.

2. Кому із давньоруських мислителів належить твір «Слово про закон і благодать»?

- a) К. Смолятичу;
- b) митрополиту Іларіону;
- c) К. Туровському;
- d) В. Мономаху.

3. Який із цих творів написав К. Смолятич?

- a) «Послання пресвітеру Хомі»;
- b) «Повість врем'яних літ»;
- c) «Сума теології»;
- d) «Повість про білоризця».

4. Професійна філософія вперше виникає в Україні:

- a) у християнських братських школах;
- b) у Києво-Могилянській академії;
- c) в університетах;
- d) у монастирях та монастирських школах.

5. Вихідними складовими філософської концепції Г. Сковороди постають вчення:

- a) про три натури, світову антитетику та два світи;
- b) про творення світу та світову антитетику;
- c) про споріднену працю як спосіб спасіння душі;
- d) про три світи, дві натури та життєве щастя людини.

6. Кого називають українським Сократом?

- a) П. Могилу;
- b) П. Юркевича;
- c) Ф. Прокоповича;
- d) Г. Сковороду.

7. Назвіть засновника української традиції «філософії серця»:

- a) Т. Шевченко;
- b) Г. Сковорода;
- c) М. Драгоманов;
- d) М. Костомаров;
- e) Л. Українка.

8. Серед філософських ідей Г. Сковороди немає:

- a) вчення про три світи та їх подвійну природу;
- b) вчення про ноосферу;
- c) вчення про «споріднену» працю;
- d) ідеї нерівної рівності людей;
- e) ідеї про самопізнання як шлях до щастя і до пізнання Бога.

9. Це неправильно, що Г. Сковорода:

- a) започаткував традицію «філософії серця»;
- b) був матеріалістом;
- c) розвивав ідею «спорідненої праці»;
- d) створив вчення про три світи.

10. Кордоцентризм – це:

- a) надання переваги розуму при пізнанні світу;
- b) надання переваги почуттям при пізнанні світу;
- c) увага до внутрішнього світу людини;
- d) розуміння серця як основи пізнання світу.

11. Хто з українських філософів досліджував проблему співвідношення мови та мислення?

- a) П. Юркевич;
- b) О. Потебня;
- c) С. Оріховський;
- d) С. Яворський.

12. Вчення про ноосферу було розроблене:

- a) В. Вернадським;
- b) Т. Шевченком;
- c) О. Гіляровим;
- d) Д. Чижевським.

13. Хто з названих філософів продовжив традицію «філософії серця», започатковану Г. Сковородою:

- a) П. Юркевич;
- b) Ф. Прокопович;
- c) І. Франко;
- d) М. Драгоманов.

Тема 7. СВІДОМІСТЬ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА БУТТЯ, ЇЇ СУТЬ І СТРУКТУРА (2 год.)

1. Основні філософські концепції свідомості
2. Походження свідомості, її соціально-практична суть і основні властивості
3. Структура свідомості. Свідомість і самосвідомість. Душа і дух
4. Індивідуальна і суспільна свідомість. Структура суспільної свідомості

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Самоаналіз з метою зрозуміти свої дії називається:

- a) інтроверсія;
- b) рефлексія;
- c) медитація;
- d) інтенція;
- e) релаксація.

2. Невірно, що:

- a) свідомість є вищою формою відображення матерії;
- b) причиною свідомості є біологічна еволюція;
- c) свідомість детермінована соціально-практичним і культурно-історичним способом людського існування;

- d) свідомість пов'язана з мовою;
- e) свідомість існує в єдності індивідуальної та суспільної форм;
- f) свідомість існує у формі пізнавальної та оціночної діяльності.

3. У якому з тверджень відображена суспільно-історична суть свідомості?

- a) суспільне буття не впливає на свідомість;
- b) свідомість є природним продуктом еволюції світу;
- c) свідомість людей є джерелом розвитку історії;
- d) свідомість є продуктом соціальних умов існування людини;
- e) свідомість людини визначає особливості суспільного буття.

4. Визначте позицію вульгарного матеріалізму:

- a) свідомість є властивістю матерії;
- b) свідомість ідеальна;
- c) свідомість – це вид матерії;
- d) свідомість – це відображення матерії;
- e) свідомість – це прояв світового духу.

5. Яке з перерахованих явищ духовного життя відноситься до теоретичного рівня суспільної свідомості?

- a) традиції;
- b) народна медицина;
- c) суспільна психологія;
- d) політичні доктрини;
- e) звички.

6. Вкажіть, де свідомість не може існувати:

- a) у праці;
- b) у системі спілкування;
- c) у сфері моралі;
- d) у сфері ірраціонального;
- e) в ігровій діяльності.

7. Не є формою суспільної свідомості:

- a) політична свідомість;
- b) релігійна свідомість;
- c) філософія;
- d) культура;
- e) естетична свідомість;
- f) моральна свідомість;
- g) наука.

8. Проблема ідеального у філософії – це:

- a) проблема ідеалу, довшеного зразка чого-небудь;
- b) питання про можливість існування невидимої потойбічної реальності;
- c) проблема природи свідомості, духу, мислення;
- d) проблема існування божественної реальності.

9. Гілозоїзм – це уявлення:

- a) про одушевлену матерію;
- b) про нестворюваність і незнищуваність матеріального світу;
- c) про нескінченність Всесвіту;
- d) про незмінність суцього;
- e) про множинність світів.

10. Яке з наступних тверджень відображає позицію ідеалізму

- a) свідомість нерозривно пов'язана з матерією;
- b) свідомість є функцією мозку;
- c) свідомість може існувати до і незалежно від матерії;
- d) свідомість завжди адекватно відображає матерію;
- e) свідомість – ідеальне явище;
- f) свідомість – суб'єктивний образ об'єктивного світу.

11. Що з названого не є позицією гілозоїзму?

- a) вчення про одушевлення всієї природи (універсуму);
- b) уявлення про Космос як живий організм;
- c) вчення про те, що Бог розчиняється в природі;
- d) вчення про ототожнення Бога з природою.

12. У якій філософській традиції свідомість трактується як першоначало світу?

- a) у матеріалізмі;
- b) в об'єктивному ідеалізмі;
- c) в агностицизмі;
- d) у пантеїзмі;
- e) у деїзмі.

13. Людській свідомості властива здатність:

- a) до породження об'єктивної реальності;
- b) до адекватного відображення реальності;
- c) переважно користуватися першою сигнальною системою;
- d) до безпосередньої дії на навколишню дійсність.

14. Уявлення – це...

- a) чуттєве віддзеркалення у вигляді образу предметів або явищ, що зберігаються в свідомості (пам'яті) після закінчення безпосередньої дії на органи чуття;
- b) віддзеркалення окремих властивостей і якостей предметів навколишнього світу, які безпосередньо впливають на органи чуття;
- c) віддзеркалення предметів і їх властивостей, що безпосередньо впливають на органи чуття у вигляді цілісного образу;
- d) форма (вигляд) думки, яка відображає загальні та істотні ознаки пізнаваних предметів, явищ.

15. Свідомість – це ...

- a) сукупність відчуттів і думок людини;
- b) єдність свідомого і несвідомого;
- c) один із матеріальних (фізіологічних) процесів мозку;
- d) людська здатність ідеально відтворювати дійсність.

16. Яке з наступних тверджень відображає позицію об'єктивного ідеалізму?

- a) свідомість – продукт розвитку матерії;
- b) свідомість матеріальна;
- c) свідомість є проявом світового духу;
- d) свідомість є властивістю всієї матерії;
- e) свідомість є властивістю високоорганізованої матерії.

17. Що з названого не є позицією суб'єктивного ідеалізму?

- a) твердження, що світ є комплексом відчуттів;
- b) проголошення свідомості індивіда первинною реальністю;
- c) вчення Платона про існування надчуттєвого «світу ідей»;
- d) заперечення можливості визнання будь-якої реальності поза межами свідомості суб'єкта;
- e) твердження, що «світ є моїм уявленням».

18. «Несвідоме» – це ...

- a) явище, властиве тільки психіці окремої людини;
- b) явища і процеси в психіці людини, які нею не усвідомлюються, але впливають на її поведінку;
- c) рефлекторні процеси в організмі людини.

19. Викресліть зайве: «Свідомість людини відрізняється від психіки тварини...»

- a) наявністю не тільки інстинктів, але і безумовних та умовних рефлексів;
- b) абстрактним мисленням;
- c) здатністю до цілепокладання;
- d) активним і творчим характером.

20. Хто оголосив акти свідомості особливим «світом ідей»?

- a) Платон;
- b) Арістотель;
- c) Декарт;
- d) Гегель;
- e) Демокріт.

21. Свідомість розглядається як властивість високоорганізованої матерії у філософському напрямі:

- a) об'єктивний ідеалізм;
- b) суб'єктивний ідеалізм;
- c) діалектичний матеріалізм;
- d) агностицизм.

Тема 8. ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ (2 год.)

1. Людина як предмет філософського осмислення
2. Проблема історичного походження людини. Єдність природного, соціального і духовного в людині
3. Індивід, індивідуальність, особистість

4. Проблема життя і смерті в духовному досвіді людства
5. Проблема людської свободи

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Визначте позицію теоцентризму в розумінні людини:

- a) людина – мікрокосм;
- b) людина – частина природи;
- c) людина – вінець космічно-природної еволюції;
- d) людина – образ і подоба Бога;
- e) людина – «міра всіх речей».

2. Яке з наведених тверджень співпадає з позицією антропоцентризму:

- a) людина – суспільна тварина, наділена розумом;
- b) людина – істота економічна;
- c) людина – образ і подоба Бога;
- d) людина – це незавершений проект;
- e) людина – центр і вінець Всесвіту, вища цінність, «міра всіх речей»;
- f) людина – це те, чим вона хоче бути.

3. Людина стає особистістю:

- a) з моменту свого народження;
- b) коли починає жити відповідно до норм, прийнятих у даному суспільстві;
- c) коли починає діяти, не звертаючи уваги на зовнішні заборони;
- d) коли починає вірити в існування надприродних сил;
- e) коли вільно обирає і творить свій образ, бере на себе всю повноту відповідальності за це.

4. Правильним є твердження:

- a) поведінка людини визначається, кінець кінцем, біологічними чинниками;
- b) людина – соціальна істота, біологічні чинники вже не впливають на її поведінку;
- c) вирішальне значення в людській поведінці мають інстинкти;
- d) людина є в першу чергу соціальною істотою, але на її поведінку впливають і біологічні чинники;
- e) поведінка і доля людини зумовлені її генотипом.

5. Яке з названих понять має ренесансне походження і підкреслює унікальність людини?

- a) індивід;
- b) личина;
- c) обличчя;
- d) особа;
- e) індивідуальність;
- f) персона.

6. Для кого з філософів людина є «громадянином двох світів» – природного і надприродного?

- a) для Аристотеля;
- b) для Б. Спінози;
- c) для І. Канта;
- d) для З. Фрейда.

7. Філософська модель людської сутності, що відображає ігрову природу людини:

- a) «homo faber»;
- b) «homo sapiens»;
- c) «homo ludens»;
- d) «homo naturalis».

8. Що означає поняття «антропосоціогенез»?

- a) процес історичного виникнення людини і суспільства;
- b) генетична обумовленість соціальності людини;
- c) філософське вчення про людину і суспільство;
- d) наука про соціальну обумовленість людини.

9. Фаталізм як уявлення про неминучість і невідворотність людської долі, про неможливість для людини змінити її, не був властивий:

- a) філософії стоїків;
- b) філософії Б. Спінози;
- c) ученню Ж. Кальвіна;
- d) філософській позиції Епікура.

10. Волюнтаризм – це ...

- a) визнання свободи волі людини;
- b) уявлення про неминучість людської долі;
- c) уявлення про абсолютну обумовленість майбутнього минулим;
- d) розуміння свободи як свавілля.

11. Не є запереченням свободи волі наступне твердження:

- a) «Якби вільно падаючий камінь міг мислити, він думав би, що падає по вільній волі» (Спіноза).
- b) «Не у нашій владі бути хорошими або поганими» (Аристотель).
- c) «Свобода є пізнаною необхідністю» (Спіноза).
- d) «Абстрактної свободи, як і інших абстракцій, не існує» (Е. Берк).

- e) «Божественна всемогутність і всезнання не сумісні зі свободою людської волі» (Ж. Кальвін).
- f) «Воля не може бути названа причиною вільною, а тільки необхідною» (Спіноза).

12. Визначте правильне твердження:

- a) свобода волі є ілюзією, оскільки всі людські мотиви, кінець кінцем, обумовлені несвідомими потягами;
- b) міра свободи людини обумовлена виключно зовнішніми обставинами і чинниками;
- c) абсолютної свободи немає, свобода завжди пов'язана з певною необхідністю;
- d) свобода тільки тоді є дійсно вільною, коли вона нічим не детермінована.

13. Фаталізм – це ...

- a) відстоювання права людини на свободу;
- b) уявлення про неминучість долі, про неможливість її змінити;
- c) ототожнення свободи зі свавіллям;
- d) переконання в тому, що ніщо не може позбавити людину свободи волі.

14. Вкажіть натуралістичну позицію у визначенні людини:

- a) людина – творець культури;
- b) людина – вищий продукт природи;
- c) людина – діяльна істота;
- d) людина – творіння Бога.

15. Волюнтаризм – це ...

- a) відстоювання права людини на свободу;
- b) уявлення про неминучість людської долі;
- c) уявлення про «запрограмованість» майбутнього у минулому;
- d) ототожнення свободи зі свавіллям.

16. Яке з наступних тверджень не є позицією заперечення свободи волі?

- a) «Не у нашій владі бути хорошими або поганими» (Аристотель).
- b) «Свобода є пізнана необхідність» (Спіноза).
- c) «Божественна всемогутність і всезнання не сумісні зі свободою людської волі» (Ж. Кальвін).
- d) «Воля не може бути названа причиною вільною, а тільки необхідною» (Спіноза).
- e) «Людина приречена на свободу» (П. Сартр).

4. ТЕМИ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ

1. Філософія у пошуках власного предмета: історія і сучасність.
2. Структура і типи філософського знання: історія і сучасність.
3. Основні функції філософії: сучасні інтерпретації.
4. Філософія і наука: історичні і сучасні форми взаємодії.
5. Науковий статус філософії: різноманіття підходів.
6. Світоглядна природа філософського знання.
7. Буттєві коріння і життєвий смисл філософії.
8. Світогляд як форма самоусвідомлення людини.
9. Історичні типи світогляду: межі взаємозв'язків.
10. Міфологічний світогляд і сучасність.
11. Релігійний світогляд і сучасність.
12. Філософський світогляд: специфіка і значення в духовному житті суспільства.
13. Філософія в системі культури.
14. Філософія як "епоха виражена в думці": історія і сучасність.
15. Соціокультурні передумови виникнення і розвитку філософії.
16. Західна і Східна парадигми філософування: порівняльний аналіз.
17. Класична, неklasична і посткласична парадигми філософування.
18. Філософія стародавньої Індії: її витоки та особливості.
19. Розвиток соціально-політичних вчень в філософії Давнього Китаю.
20. Космологізм досократичної філософії.
21. Теорія ідей Платона та її критика Аристотелем.
22. Порівняльний аналіз соціально-політичних вчень Платона та Аристотеля.
23. Етичні вчення античності: порівняльний аналіз.
24. Розвиток проблеми людини в античній філософії.
25. Неоплатонізм і його значення для становлення і розвитку середньовічної філософії.
26. Філософія у полі середньовічної культури.
27. Проблема віри і розуму у філософії середньовіччя.
28. Розвиток раціоналістичних і натуралістичних ідей у середньовічній філософії.
29. Розвиток логічних досліджень у середньовічній філософії.
30. Філософські виміри середньовічного містицизму.
31. Розвиток середньовічної освіти і формування схоластики.
32. Особливості арабської філософії та її вплив на розвиток середньовічної схоластики.
33. Фома Аквінський як систематизатор середньовічної схоластики.
34. Проблема доказів буття бога в середньовічній філософії.
35. Українська філософія як явище культури.
36. Джерела та національні особливості філософії України.
37. Філософські ідеї в культурі Київської Русі.

- 38.Формування нової картини світу в філософії епохи Відродження.
- 39.Філософські аспекти суспільно-політичного вчення Н.Макіавеллі.
- 40.Соціальні утопії епохи Відродження як ранні форми ненаукового прогнозування.
- 41.Натурфілософія епохи Відродження та її світоглядне значення.
- 42.Гуманістичний антропоцентризм і проблеми людської індивідуальності в філософії епохи Відродження.
- 43.Проблема свободи волі в філософії Середньовіччя і Відродження.
- 44.Український неоплатонізм епохи Відродження.
- 45.Філософсько-світоглядні аспекти Реформації та її внесок у формування новоєвропейського світогляду.
- 46.Філософське вчення М.Монтеня і його культурно-світоглядне значення.
- 47.Раціоналізм новоєвропейської філософії.
- 48.Проблема методу у філософії і науці Нового часу.
- 49.Проблема субстанції у філософії Нового часу.
- 50.Філософська парадигма Нового часу: генезис, основні риси та історична доля.
- 51.Порівняльний аналіз соціально-політичних вчень Т.Гоббса і Дж. Локка та їх культурно-світоглядне значення.
- 52.Розвиток сенсуалістичних ідей у філософії Дж.Локка, Дж.Берклі, Д.Юма.
- 53.Проблеми людини та її виховання у філософії Просвітництва.
- 54.Французький матеріалізм ХУІІІ ст.: основна характеристика проблем і методу.
- 55.Розвиток гуманістичних і просвітницьких ідей на теренах України.
- 56.Розвиток моральної філософії у Києво-Могилянській академії.
- 57.Європейська академічна традиція у Києво-Могилянській академії.
- 58."Філософія серця" Г.С.Сковороди і її гуманістичне значення.
- 59.Розвиток "філософії серця": від Г.С.Сковороди до П.Д. Юркевича.
- 60.Філософсько-педагогічні ідеї І.Канта.
- 61.Етичне вчення І.Канта і його значення.
- 62.Теорія пізнання І.Канта і її значення.
- 63.Етика дії і свободи І.Г.Фіхте.
- 64.Філософія творчості Ф.Шеллінга.
- 65.Основні ідеї "Феноменології духу" Г.Гегеля і їх історичне значення.
- 66.Вчення Г.Гегеля про суб'єктивний і об'єктивний дух і його історичне значення.
- 67.Антропологічний принцип у філософії Л.Фейербаха.
- 68.Німецька класична філософія і її філософська рецепція в Україні.
- 69.Філософія марксизму і її соціально-практична орієнтація.
- 70.Проблема відчуження у філософії марксизму.
- 71.Еволюція філософії марксизму у ХХ ст.: західні і східні концепції.
- 72.Метафізика волі А.Шопенгауера.
- 73.Філософія України в культурі романтизму ХІХ ст.
- 74.Філософські ідеї Т.Г.Шевченка.
- 75.Натуралістично-позитивістські ідеї у філософії України.

76. Соціалістичні ідеї у філософії України.
77. Соціально-філософські погляди М.В.Гоголя.
78. Соціально-філософські погляди М.Драгоманова і їх значення для формування національної самосвідомості українців.
79. Київська академічна філософія ХІХ-початку ХХ ст.
80. Філософські виміри "конкордизму" В.Винниченка.
81. Історіософія М.Грушевського.
82. Вчення В.Вернадського про ноосферу і сучасність.
83. Д.Чижевський як історик української філософії.
84. Проблема людини у філософії Ф.Ніцше.
85. Філософія С.К'єркегора як ідейне джерело екзистенціалізму.
86. Філософія З.Фрейда та її еволюція.
87. Становлення неklasичної філософської парадигми: ідейні джерела і основні характеристики.
88. "Філософія серця" П.Д.Юркевича.
89. Філософія Всеєдності В.Соловйова.
90. Російська релігійна філософія кінця ХІХ- початку ХХ ст.
91. Російській космізм.
92. Проблеми свободи і творчості у філософії М.Бердяєва.
93. Філософія інтуїтивізму М.О.Лосського.
94. Екзистенціалізм і сучасна філософська антропологія про людину та її буття.
95. Філософська антропологія ХХ ст.: основні ідеї та концепції.
96. Персоналізм про людину і можливості її самоздійснення.
97. Філософія Франкфуртської школи: еволюція та евристичний потенціал.
98. Сучасні релігійні філософські концепції: основні проблеми і тенденції еволюції.
99. Сучасна західна філософія науки.
100. Прагматизм і його методологічні орієнтації.
101. Методологічні орієнтації неопозитивізму і постпозитивізму.
102. Структуралізм і постструктуралізм: пошуки методологічного оновлення.
103. Екзистенційний психоаналіз Е.Фромма: витоки і конструктивні ідеї.
104. Філософська герменевтика: генезис і сучасний стан.
105. Феноменологія: основні етапи і сучасні перспективи розвитку.
106. Філософія України в ХХ ст.
107. Розвиток феноменологічних ідей в сучасній Україні.
108. Становлення посткласичної філософської парадигми та її основні характеристики.
109. Проблема буття у філософії: генезис і сучасний стан.
110. Онтологічний поворот у західноєвропейській філософії ХХ століття.

111. Типи філософських онтологій: монізм, дуалізм, плюралізм.
112. Проблема єдності світу у філософії: категорії "дух" і "матерія".
113. Негативна і позитивна онтології: буття і небуття.
114. Архітектоніка буття: простір і час.
115. Специфіка соціального простору і часу.
116. Буття, час і вічність: філософське осмислення.
117. Реальність і дійсність як категорії філософської онтології.
118. Віртуальна реальність як онтологічний феномен.
119. Тілесність як онтологічний феномен.
120. Філософська рефлексія форм буття світу.
121. Феноменологія інтерсуб'єктивності.
122. Феноменологія повсякденності.
123. Онтологічні функції повсякденності.
124. Поняття "життєвого світу" у філософії ХХ століття
125. Проблема свідомості у філософії: генезис і сучасний стан.
126. Проблема свідомості у філософії: теорія відображення та її альтернативи.
127. Проблема свідомості у філософії постмодернізму.
128. Проблема свідомості у феноменології.
129. Проблема ідеального: різноманіття філософських підходів.
130. Проблема самосвідомості у філософії: генезис і сучасні підходи.
131. Проблема свідомого і несвідомого у філософії ХХ століття.
132. Проблема розвитку в сучасній філософії: багатоманіття методологічних підходів.
133. Проблема спрямованості розвитку: сучасні підходи.
134. Матеріалістична та ідеалістична діалектика у ХХ столітті: межі суперечності.
135. Доля діалектики в ситуації постмодерну.
136. Необхідність і шляхи оновлення діалектики.
137. Синергетика як нове ствітобачення.
138. Синергетика як нова парадигма наукового пізнання.
139. Діалектика та синергетика: можливості діалогу.
140. Діалектика і герменевтика: можливості методологічного синтезу.
141. Основні принципи діалектичного мислення, їх світоглядне та методологічне значення.
142. Принцип системності та його сучасні інтерпретації.
143. Системний підхід у філософії та науці.
144. Принцип детермінізму та його сучасні інтерпретації: Індетермінізм та некласичний детермінізм.
145. Принцип об'єктивності і його сучасні інтерпретації.
146. Посткласична теорія пізнання: методологічні інновації.
147. Проблема істини у філософії: багатоманіття підходів.
148. Проблема істини у філософії і науці ХХ століття.

149. Методологічна культура наукового пізнання: новітні трансформації.
150. Криза класичної концепції раціональності та її альтернативи.
151. Теорія комунікативної раціональності Ю.Габермаса і К.-О.Аппеля.
152. Проблема суб'єкта пізнання в контексті сучасного філософського дискурсу.
153. Філософія інтерсуб'єктивності в контексті сучасного наукового дискурсу.
154. Методологія дискурс-аналізу та її евристичний потенціал.
155. Філософська рефлексія історії науки у ХХст.
156. Концепція зміни парадигм Т.Куна, її світоглядне методологічне значення.
157. Логіка соціальних наук К.Поппера.
158. Філософська герменевтика як методологія гуманітарних наук.

5.ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ

1. «Воля до влади» Ф. Ніцше.

2. «Едипів комплекс» в інтерпретації З. Фрейда.
3. «Бунт мас» Х. Ортеги-і-Гассета.
4. «Світова воля» в філософії Артура Шопенгауера.
5. «Занепад Заходу» О. Шпенглера.
6. «Філософія абсурду» А. Камю.
7. Аналіз ідей Римського клубу.
8. Від Міфу до Логосу (становлення античної філософії).
9. Волонтаризм А. Шопенгауера і Ф. Ніцше.
10. Вплив ідей візантійської патристики на культуру Київської Русі.
11. Глобальна екологічна проблема і перспективи технічного прогресу.
12. Глобальні проблеми і загальнолюдські цінності.
13. Гносеологічний переворот І. Канта.
14. Грецьке Просвітництво (софісти, Сократ, Платон, Аристотель).
15. Гуманістичний антропоцентризм епохи Відродження.
16. Дегуманізація людини в сучасному суспільстві і масова культура.
17. Джордано Бруно і Галілео Галілей: два шляхи свободи.
18. Добро і зло – теодицея Августина.
19. Дух, душа, тіло.
20. Єдність і різноманіття історії.
21. Знання і віра: загальне і особливе.
22. Ідеал мудреця в епікуреїзмі та стоїцизмі.
23. Ідеал щастя у філософії Сенеки.
24. Ідея гуманізму: від Відродження до сучасності.
25. Ідея гуманістичного суспільства Е. Фромма.
26. Ідея надлюдини в творчості Ф. Ніцше.
27. Конфлікти в суспільстві: їх причини, форми і шляхи подолання.
28. Конфуцій і конфуціанство.
29. Концепція «вісьового часу» К. Ясперса.
30. Концепція людини в психоаналізі З. Фрейда.
31. Концепція науки в позитивізмі та постпозитивізмі.
32. Концепція одновимірної людини Г. Маркузе.
33. Концепція всесвітньої історії та її альтернативи.
34. Концепція філософії історії Августина.
35. Критика культури в історії філософії (Ж.-Ж. Руссо, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, З. Фройд).
36. Культура і цивілізація.
37. Людина в світі інформаційних технологій.
38. М. Бердяєв – філософ свободи і творчості.
39. Містицизм у середньовічній філософії.
40. Місце української філософії в світовій культурі.
41. Міфологія і народна мудрість.
42. Моральний зміст філософії буддизму.
43. Мудрість і знання.
44. Наука та основні стадії її розвитку.
45. Наука та соціальна відповідальність.

46. Національна самосвідомість і світогляд.
47. Онтологія про походження та будову світу.
48. Основні етапи еволюції в соціально-утопічній традиції.
49. Основні ідеї філософії Г. Гегеля.
50. Основні ідеї філософії І. Канта.
51. Особливості Західної і Східної культур.
52. Особливості схоластичного способу філософування.
53. Пантеїстичні концепції у філософії Відродження.
54. Парадокси еволюційної теорії: як виникла людина?
55. Північне Відродження і церковна реформація.
56. Пізнання: можливості і межі.
57. Поняття істини: науковий і філософський аспекти.
58. Порівняльний аналіз західного і східного типу філософування.
59. Природа і суспільство.
60. Проблема відчуження в сучасній соціальній філософії.
61. Проблема віри і розуму в середньовічній філософії.
62. Проблема кризи культури в творчості Ф. Ніцше.
63. Проблема людини та ідеального суспільства у Платона.
64. Проблема людини у філософії Просвітництва.
65. Проблеми діалогу людини і комп'ютера.
66. Релігія в сучасному світі.
67. Роль еліти і видатних особистостей в історичному процесі.
68. Роль інтуїції в науковому пізнанні.
69. Російська релігійна філософія.
70. Свобода між крайнощами фаталізму і волонтаризму.
71. Сократ і Сковорода: дві епохи, дві долі.
72. Соціально-філософські погляди І. Франка.
73. Структура наукових революцій.
74. Суть правової демократичної і суверенної держави.
75. Сцієнтизм і антисцієнтизм у сучасній культурі.
76. Тема свободи і відповідальності у Ж.-П. Сартра.
77. Традиції і цінності Східної філософії.
78. Українська культура: синтез Заходу і Сходу.
79. Українська філософія в дослідженнях Д. Чижевського.
80. Український романтизм.
81. Вчення про «архетипи» К. Юнга.
82. Філософія Аристотеля.
83. Філософія даосизму.
84. Філософія і наука.
85. Філософія і релігія.
86. Філософія людини Г. Сковороди.
87. Філософія Платона.
88. Філософія Сократа.
89. Філософія Л. Фейєрбаха і К. Маркса.
90. Філософія як потреба людського духу.

91. Філософські ідеї в культурі Давньої Русі.
92. Філософські ідеї Дж. Бруно.
93. Філософські ідеї постмодернізму.
94. Філософські ідеї фрейдизму.
95. Філософські погляди Августина Блаженного.
96. Філософські погляди Конфуція.
97. Характерні риси патристики.
98. Характерні риси філософії епохи Відродження.
99. Тома Аквінський та його філософське вчення.
100. Яке суспільство можна назвати цивілізованим?

6. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Філософія, коло її проблем, роль у житті людини та суспільства.
2. Суспільні функції філософії.
3. Світогляд, його суть і структура.
4. Історичні типи світогляду.
5. Основне питання філософії.
6. Філософія та наука.
7. Зародження філософської думки. Західний та східний типи культури і філософування.
8. Філософія буддизму.
9. Філософські ідеї конфуціанства.
10. Даосизм як філософське вчення стародавнього Китаю.
11. Загальна характеристика античної філософи.
12. Досократівський період розвитку античної філософії.
13. Класичний період розвитку античної філософії.
14. Проблеми людини у філософії Сократа.
15. Філософська система Платона. Вчення про ідеї.
16. Філософія Аристотеля.
17. Елліністичний період розвитку античної філософії.
18. Релігійний характер філософської думки епохи Середньовіччя.
19. Християнсько-середньовічна апологетика і патристика.
20. Середньовічна схоластика. Номіналізм і реалізм.
21. Філософія Томи Аквінського.
22. Філософія епохи Відродження.
23. Особливості філософії Нового часу.
24. Емпіризм Ф.Бекона.
25. Раціоналізм Р. Декарта.
26. Вчення про субстанцію (Б. Спіноза, Г. Ляйбніц).
27. Філософія епохи Просвітництва.
28. Загальна характеристика німецької класичної філософії.
29. І.Кант - родоначальник німецької філософії.
30. Діалектичний ідеалізм Г.Гегеля.
31. Антропологічний матеріалізм Л.Фейєрбаха.
32. Основні ідеї марксистської філософії.
33. Загальна характеристика сучасної філософії.
34. "Філософія життя" Ф. Ніцше.
35. Філософія екзистенціалізму.
36. Філософські проблеми психоаналізу: З.Фрейд та неофрейдизм.
37. Філософія неопозитивізму і постпозитивізму.
38. Неотомізм і тейярдизм як релігійно-філософські вчення сучасності
39. Особливості української філософської думки.
40. Філософські ідеї в культурі Київської Русі.
41. Філософія в Києво-Могилянській академії.

42. Філософські ідеї Григорія Сковороди
43. Проблема буття в історії філософії.
44. Структура буття та місце в ній людини.
45. Єдність матерії, руху, простору і часу.
46. Діалектика як наука про всезагальний зв'язок і розвиток. Основні закони і категорії діалектики.
47. Основні філософські концепції походження свідомості.
48. Природно-біологічні передумови, соціально-практична сутність свідомості та її основні властивості.
49. Структура суспільної свідомості: сфери, рівні, форми.
50. Проблема пізнання у філософії. Суб'єкт та об'єкт пізнання.
51. Основні рівні та форми пізнання.
52. Проблема істини в теорії пізнання. Основні концепції істини.
53. Наука та її місце в сучасному світі.
54. Емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження, їх методи.
55. Цінності та ціннісне ставлення людини до світу.
56. Поняття культури у філософії.
57. Людина як предмет філософського аналізу.
58. Проблема історичного походження людини. Єдність природного, соціального і духовного в людині.
59. Індивід, індивідуальність, особистість.
60. Проблема людської свободи.
61. Суспільство, його історичне виникнення і суть.
62. Структура і функції суспільства.
63. Основні чинники суспільного розвитку та їх взаємозв'язок.
64. Типологія суспільства.
65. Проблема спрямованості та єдності історичного процесу. Лінійні та циклічні концепції історії.
66. Проблема історичного прогресу.
67. Суспільний прогрес і глобальні проблеми людства

7. КОРОТКИЙ СЛОВНИК НАЙБІЛЬШ УЖИВАНИХ ПОНЯТЬ, ТЕРМІНІВ ТА СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

АБСОЛЮТ (лат. - безумовний, необмежений) - те, що ні від чого не залежить, безвідносне. Вічна, нескінченна першооснова світу. Звідси - «абсолютна ідея», абсолютна монархія тощо.

АБСТРАКЦІЯ (лат.- відокремлюю) - один з моментів пізнання, який полягає в мисленому відокремленні й виділенні в самостійні об'єкти окремих сторін, властивостей, відношень певних предметів пізнання. Абстракція - процес мисленого ізолювання, «виривання» окремого предмета, відношення, властивостей.

АБСУРД (лат. - безглуздий, нісенітний) - твердження, що не має ніякого смислу в межах певної теоретичної системи, принципово несумісне з нею.

АГНОСТИЦИЗМ (грец. *непізнаваний*) - філософське вчення, яке заперечує можливість пізнання сутності речей і закономірностей розвитку дійсності. Термін «агностицизм» запровадив у 1869 р. англійський дослідник природи Т. Г. Гекслі.

АЛЬТЕРНАТИВА (лат.- чергуватися, вагатися) - необхідність вибору між двома можливостями, що виключають одна одну.

АНІМІЗМ (лат.- душа, дух) - віра в існування душі як надприродного носія життя людини.

АНТАГОНІЗМ (грец. - суперечка, боротьба) - одна з форм суперечностей, яка характеризується гострою непримиренною боротьбою ворогуючих сил, тенденцій.

АНТРОПОЛОГІЗМ (грец *антропос* - людина і *логізм* - судження) - зведення всіх явищ суспільного життя до властивостей людської природи. Термін «антропологізм» запровадив А Фейєрбах.

АНТРОПОСОФІЯ (грец. *антропос* - людина і *софія* - мудрість) - релігійно-містичне вчення, що ставить на місце Бога обожнену людину.

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ (грец. *антропос* - людина і лат. - осереддя, центр) - принцип деяких релігійно-ідеалістичних вчень, за яким людина нібито є центром Всесвіту і найвищою метою всіх подій, що відбуваються у світі.

АПОЛОГЕТИКА (грец.- захисний, виправданий) - галузь християнського богослов'я, що обґрунтовує віровчення християнства.

АРХЕ (грец. - початок, походження) - термін давньогрецької філософії: 1) відправна точка, початок чого-небудь у просторовому або часовому розумінні; 2) початок як причина чого-небудь.

АРХЕТИП (грец. - початок і- образ) - в аналітичній психології термін, що ним позначають «первісні уявлення» або «універсальні форми думки», які є цеглинами, з яких складається колективне несвідоме. Архетипи колективного несвідомого — це пам'ять поколінь, яка сформувалася тоді, коли наші предки тривалий час переживали схожі події.

АСКЕТИЗМ (грец. - навчений вправам; пустельник, чернець) - моральний принцип, який полягає у крайньому обмеженні потреб людини, самозреченні, у відмові її від життєвих благ і насолод з метою самовдосконалення або досягнення морального чи релігійного ідеалу.

АТАРАКСІЯ (грец. - спокій, незворушність) - поняття давньогрецької етики про душевний спокій як мету й форму поведінки, до якої повинна прагнути людина.

БОГ - надприродна всемогутня істота, головний об'єкт релігійної віри і поклоніння. У розвинених релігіях Бог завжди виступає як особистість, з якою віруючий може спілкуватися, вимолювати у неї певні блага, просити про втручання в події.

БУТТЯ - філософська категорія, що позначає: 1) все, що реально існує; 2) те, що існує як істинне, на відміну від видимого; 3) реальність, яка існує об'єктивно, поза свідомістю людини і незалежно від неї; 4) загальний спосіб існування людини.

ВЕРИФІКАЦІЯ (лат. - істинний і - роблю) - встановлення істинності наукових тверджень у процесі їх емпіричної перевірки.

ВОЛЮНТАРИЗМ (лат.- воля) - 1) напрям у філософії, який проголошує основою буття волю; 2) діяльність, що керується лише суб'єктивними бажаннями та рішеннями.

ГЕДОНІЗМ (грец. - насолода, задоволення) - філософсько-етичне вчення, за яким найвищим благом і метою життя людини є насолода.

ГЕНЕЗИС (грец. - виникнення, зародження) - поняття, що виражає як момент походження, виникнення предметів і явищ, так і процес їх закономірного розвитку.

ГЕРМЕНЕВТИКА (грец - мистецтво тлумачення): 1) у класичній філології - вчення про інтерпретацію рукописних і друкованих давніх текстів; 2) у сучасній філософії - метод тлумачення культурно-історичних явищ, який протиставляється об'єктивному, традиційно-науковому методу.

ГНОСЕОЛОГІЯ (грец. - пізнання і ...логія) - розділ філософії, в якому досліджуються пізнавальне відношення суб'єкта до об'єкта, природи і можливості пізнання людиною світу і самої себе.

ГУМАНІЗМ (лат. - людський, людяний) - у широкому значенні - історично змінна система поглядів, яка визначає цінність людини як особистості, її право на свободу, щастя тощо; у вузькому значенні - культурний рух епохи Відродження.

ДЕДУКЦІЯ (лат. - виведення) - перехід від загального до окремого. Дедукція має значення методу дослідження, при якому окреме пізнається на основі знання загальної закономірності.

ДЕЇЗМ (лат.- Бог) - принцип філософських вчень, які, визнаючи Бога першопричиною світу, заперечували його втручання в явища природи та в хід суспільних подій. Деїзм виник у XVII ст. в Англії.

ДЕТЕРМІНІЗМ (лат.- визначений, обмежений) - філософське вчення про загальну об'єктивну зумовленість явищ природи, суспільства та людської волі.

ДІАЛЕКТИКА (грец. - мистецтво ведення бесіди, полеміки) - 1) у давньому значенні: мистецтво полеміки, логічний метод встановлення істини шляхом виявлення і подолання суперечностей у судженнях супротивника; 2) у сучасному розумінні: а) об'єктивний процес розвитку явищ на основі виникнення, боротьби і розв'язання притаманних їм суперечностей; б) філософська наука про універсальні закони руху і розвитку природи, суспільства і мислення.

ДОГМАТИЗМ (грец. - думка, вчення, положення) - спосіб засвоєння і застосування знань, у якому те чи інше вчення або положення сприймається як закінчена, вічна істина, як догма. Догматизмові властиві некритичне беззмістовне мислення за шаблонами, оперування готовими, раз назавжди виробленими формулами.

ДУАЛІЗМ (лат. - двоїстий) - принцип філософського пояснення сутності світу, який виходить з визнання наявності в ньому двох першооснов (субстанцій) - духу і матерії, ідеального і матеріального.

ДУХ - притаманна людині здатність бути самосвідомим суб'єктом мислення, почуттів і волі, що виявляється в ціле- покладанні та творчій діяльності.

ДУША - термін, яким позначається психіка, внутрішній світ людини. Душа в релігії розглядається як нематеріальна потойбічна безсмертна сила, що тимчасово перебуває в тілі і ніби є основою, джерелом психічних явищ. У новоєвропейській філософії термін «душа» став вживатися для визначення внутрішнього світу людини, її самосвідомості.

ЕВДЕМОНІЗМ (грец. — щастя) - етичний принцип, за яким основою моральності є прагнення людини до щастя; особистого - індивідуалістичний Е., або суспільного - соціальний Е. Близький до гедонізму.

ЕГОЇЗМ - морально-етичний принцип, що полягає у нехтуванні інтересами суспільства та інших людей заради особистих інтересів.

ЕКЗИСТЕНЦІЯ (лат.- існування) - основна категорія екзистенціалізму, яка позначає внутрішнє буття людини, те непізнаване, ірраціональне в людському «Я», внаслідок чого людина є конкретно неповторною особистістю. Вперше термін «екзистенція» застосував датський філософ С. К'єркегор.

ЕКЛЕКТИЗМ, ЕКЛЕКТИКА (грец. - той, що вибирає, вибраний): 1) у первісному значенні - механічне поєднання в одному вченні різнорідних, органічно несумісних елементів, які безпринципно запозичуються з протилежних концепцій; 2) напрям в античній філософії II ст. до н. е. — II ст. н. е., для якого характерні поєднання елементів різних філософських систем і тенденція до нівелювання відмінностей між вченнями й школами.

ЕМПІРИЗМ (грец.- досвід) - напрям у теорії пізнання, який, на противагу раціоналізмові, вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання чуттєвий досвід.

ІДЕАЛІЗМ (грец.- вигляд, першообраз) - протилежний матеріалізмрві філософський напрям, який намагається довести, що дух, свідомість, мислення, ідеальне є первинним, а буття, природа, матеріальне - вторинним.

ІДЕОЛОГІЯ - система політичних, економічних, правових, моральних, естетичних, філософських і релігійних поглядів, що виражають інтереси певних класів або соціальних груп.

ІДЕЯ (грец. - вигляд, образ, начало) - форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків і відношень зовнішнього світу, спрямована на його перетворення.

ІМАНЕНТНИЙ (від лат. - властивий, притаманний чомусь) - внутрішньо притаманне, на протигагу трансцендентному - зовнішньому; впливає з природи самого явища.

ІМПЕРАТИВ (лат.- владний, наказовий) - вимога, наказ, закон. У І. Канта - загальнозначуща моральна вимога на протигагу особистому принципу (максимі).

ІНДИВІДУАЛІЗМ — риса світогляду і принцип поведінки людини, коли інтереси окремого індивіда абсолютизуються, протиставляються колективові та суспільству.

ІНДУКЦІЯ (лат.- наведення) - спосіб міркування, за допомогою якого встановлюється обґрунтованість висунутого припущення чи гіпотези.

ІНТУЇТИВІЗМ - напрям у філософії, який абсолютизує інтуїцію як єдино вірогідний вид пізнання.

ІРОНІЯ (грец. - удаване незнання, прихований глум) - естетична категорія, яка означає, що в зовні позитивну оцінку явища вкладено зміст, протилежний безпосередньо висловленому чи вираженому. Іронія Сократа - філософський принцип пошуку істини через сумнів.

ІРРАЦІОНАЛІЗМ (лат.- нерозумний, несвідомий) - у гносеології принцип філософських вчень, які обстоюють обмеженість раціонального пізнання, протиставляють йому інтуїцію, віру, інстинкт як основні види пізнання.

ІСНУВАННЯ - 1) синонім буття; 2) буття, в якому виявляється сутність (не просто бути, а існувати); 3) центральне поняття філософії екзистенціалізму.

ІСТИНА - адекватне відтворення в пізнанні об'єктивності, результат певного, визначеного практикою гносеологічного відношення, при якому пізнаваний образ суб'єкта виступає як правильне відображення дійсного стану об'єкта.

КАРМА (санскрит - дія, обов'язок, діяльність) - у вченнях індійських релігій - особлива містична сила, обов'язковий автоматично діючий «закон покарання» за сукупність вчинків, намірів, прагнень, який визначає долю живої істоти в наступних перевтіленнях.

КАРТЕЗІАНСТВО - вчення французького філософа, математика Р. Декарта (латинізоване ім'я - Картезій, звідси і назва).

КАТАРСИС (грец.- очищення) - термін, який у психології мистецтва й естетиці використовують для позначення сутності естетичного переживання. У давньогрецькій філософії катарсис тлумачили як очищення душі від пристрастей, від чуттєвих прагнень, насолоду очищення душі під впливом мистецтва.

КАТЕГОРИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ (лат.- наказовий) - термін, що його запровадив І. Кант для позначення безумовного веління моральної свідомості будувати свою поведінку відповідно до законів. Умовою категоричного імперативу є свобода волі.

КАТЕГОРІЯ (грец.- ствердження; основна й загальна ознака) - універсальна форма мислення і свідомості, яка відображає загальні властивості і відношення об'єктивної дійсності, загальні закономірності розвитку всіх матеріальних, природних, духовних явищ.

КОНВЕНЦІОНАЛІЗМ (лат. - угода, договір) - філософська концепція, за якою наукові теорії і поняття є не відображенням об'єктивного світу, а наслідками довільної угоди, конвенції між вченими, що укладається за принципами «зручності» і «економії мислення».

КОНЦЕПТУАЛІЗМ (лат.- думка, поняття) - напрям у середньовічній філософії, представники якого доводили, що загальні поняття реально не існують ані до речей, ані в самих речах, а є лише особливими формами пізнання дійсності.

ЛОГОС (грец. - поняття, думка, розум) - термін давньогрецької філософії, що вживається в значеннях «слово», «смісл», «судження», «пропорційність», «основа», «розум» і набув значення об'єктивної закономірності, необхідності. Термін ввів у філософію Геракліт, маючи на увазі так званий космічний Л., неадекватний словам.

МАЄВТИКА (повивальна майстерність) - пізнавальний метод, що його виробив Сократ, який порівнював свою діяльність, що допомагає народженню істини, з мистецтвом повитухи (акушерки).

МАТЕРІАЛІЗМ (від лат. - речовинний) - протилежний ідеалізові філософський напрям, який виходить з того, що природа, буття, матерія є первинними, а свідомість, мислення, дух - вторинними.

МЕТАФІЗИКА (грец.- «після фізики») - 1) в історії філософії термін вживається для позначення філософських вчень про надчуттєві, недоступні досвідові начала буття; 2) протилежний діалектиці спосіб мислення і метод пізнання, який розглядає предмети і явища поза їх внутрішнім зв'язком і розвитком, не визнає внутрішніх суперечностей як джерела саморуху.

МЕТОД (грец. - шлях дослідження чи спосіб пізнання) - спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта.

МЕТОДОЛОГІЯ (від *метод* і грец. *логос* - вчення) - 1) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності; 2) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці.

МІСТИЦИЗМ (грец.- таємничий) - у широкому розумінні - визнання надприродної сутності явищ; у вузькому - релігійно-філософський світогляд, в основі якого лежить віра в можливість безпосередньо надчуттєвого і надрозумного спілкування людини з нематеріальним, духовним світом, Богом, духами тощо.

МІФ (грец.- слово, оповідь, переказ) - 1) історично перша світоглядна форма відображення дійсності. М. є духовно-практичним засобом освоєння

форм суспільної життєдіяльності, форм взаємовідношення людини і природи, людини і суспільства; 2) вигадка.

МІФОЛОГІЯ (грец. *міф* - оповідь, переказ і *логос* - вчення) - 1) сукупність міфів будь-якого народу; 2) спосіб духовно-практичного освоєння світу, форма суспільної самосвідомості та світосприйняття людини первісного суспільства, викладені в системі міфів; 3) наука про міфи.

МОДЕРНІЗМ (франц. - новітній, сучасний) - 1) загальна назва формалістичних течій у мистецтві ХХ ст., яким притаманні заперечення реалізму, утвердження суб'єктивного в художній творчості, відмова від спадщини художньої класики; 2) церковно-богословські напрями в сучасних релігіях, які прагнуть пристосувати ідеологію, культуру, організаційну структуру церкви до існуючих соціально-економічних цінностей і духовних умов життя суспільства.

МОДУС (лат.- міра, спосіб) - властивість предмета, притаманна йому лише в деяких станах, на відміну від атрибута - невід'ємної властивості предмета у всіх його станах.

МОНАДА (грец. - одиниця, неподільне) - основне поняття філософської системи Г. В. Лейбніца. Найпростіша, неподільна духовна єдність, першопочаток, основа явищ.

МОНІЗМ (грец.- один, єдиний) — протилежний дуалізові і плюралізові філософський принцип пояснення різноманітності світу як прояву єдиного начала - матерії або духу.

МУДРІСТЬ - позатеоретична форма світоглядного філософського осмислення дійсності і розв'язання практичних питань на основі життєвого досвіду і розуму.

НАРАТИВ — специфічний спосіб осмислення світу як особливої форми існування людини, як властивого лише їй модусу буття.

НАТУРФІЛОСОФІЯ (лат. - природа і *філософія*) - система уявлень і часом фантастичних уявлень про природу, що розробляється у філософських вченнях переважно в епоху Відродження і Нового часу.

НЕОПЛАТОНІЗМ — містичний та ідеалістичний напрям у філософії, що виник у III-V ст. н. е. в Римській імперії. На основі платонізму намагався поєднати різні системи античної філософії.

НЕОПОЗИТИВІЗМ - один з основних напрямів західноєвропейської філософії ХХ ст. Сформувався на основі вихідних принципів позитивізму та емпіріокритицизму.

НЕСВІДОМЕ - певний рівень психічного відображення дійсності, який характеризується мимовольністю виникнення і перебігу, відсутністю свідомого контролю й регулювання.

НІГІЛІЗМ (лат. - ніщо, нічого) - заперечення загальноприйнятих цінностей: ідеалів, моральних норм, культури, традицій.

НОНКОНФОРМІЗМ (лат. - подібний, відповідний) - прагнення будь-якою ціною суперечити думці більшості і діяти протилежним чином, не рахуючись ні з чим.

НОУМЕН (грец. - осягнуте розумом) - термін, який означає те, що осягається розумом, на противагу даному в чуттях (феномен). У Канта «ноумен» - проблематичне поняття, що не містить логічної суперечності, але об'єктивну реальність якого аж ніяк не можна пізнати без допомоги чуттів.

ОБРАЗ - форма і продукт суб'єктивного, ідеального відображення об'єктивної дійсності та свідомості людини.

ОНТОЛОГІЯ (грец. - суще і ...логія — вчення) - в історії філософії вчення про першопочаток буття. Під онтологією розуміли самостійну частину філософії, яка досліджувала нібито вищі, такі, що осягаються не відчуттями, а тільки розумом, основи всього сущого (буття, субстанція, простір і час, причинність тощо).

ПАНТЕЇЗМ (грец. *усе* і *Бог*) — філософсько-релігійне вчення, за яким Бог є безособовим началом, розлитим по всій природі, тотожним з нею або з її субстанцією.

ПАРАДИГМА (грец. - приклад, взірець) - поняття, яке використовували в історії філософії і культури для характеристики примату ідеального над матеріальним.

ПАТРИСТИКА (лат. - батько) - один з провідних напрямів ідеології в епоху середньовіччя, що мав на меті тлумачення біблійних текстів, питань теології тощо.

ПЕРСОНАЛІЗМ (лат.- особистий) - течія в сучасній західноєвропейській філософії, яка розглядає особу як первинну реальність і найвищу духовну цінність.

ПЕРЦЕПЦІЯ (лат. - сприймання) - чуттєве сприйняття предметів. Г. В. Лейбніц розрізняв перцепцію як просте, безпосереднє уявлення про зовнішній світ і аперцепцію як вищу форму пізнавальної діяльності, пов'язану з самосвідомістю.

ПЛЮРАЛІЗМ (лат. - множинний) - філософська концепція, за якою існує кілька або безліч незалежних субстанціональних первоначал або видів буття.

ПОЛІТЕЇЗМ (грец. *багато* і *Бог*) - багатобожжя, поклоніння багатьом богам.

ПОСТПОЗИТИВІЗМ - течія в сучасній західній філософії науки, що склалася в 60-70-х роках ХХ ст. як спроба подолати деякі найбільш одіозні недоліки неопозитивізму.

ПРАГМАТИЗМ (грец. - дія, діяння) - вчення в західній філософії, за яким цінність понять, суджень та інших знань про об'єкти, їх властивості тощо визначається практичними наслідками для людини дій, що базуються на цих знаннях.

ПРИНЦИП (лат.- начало, основа) - 1) первоначало, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорії, науки; 2) внутрішнє переконання людини.

ПРОВІДЕНЦІАЛІЗМ (лат. - передбачення, провидіння) - теологічне розуміння причин суспільних подій як прояву волі Бога, а їх сенсу - як наперед визначеного наміру Бога.

ПСИХОАНАЛІЗ (*психо* та *аналіз*) - одна з теоретичних засад фрейдизму, загальна теорія і метод лікування нервових і психічних захворювань, запропоновані З. Фрейдом в кінці ХІХ - на початку ХХ ст.

РАЦІОНАЛІЗМ (лат. - розумний) - 1) у широкому розумінні - філософський напрям, що протиставляє містици, теології, ірраціоналізмові переконання у здатності людського розуму пізнавати закони розвитку природи і суспільства; 2) напрям у теорії пізнання, який, на противагу сенсуалізові (емпіризмові), вважає єдиним джерелом і критерієм пізнання розум (теоретичне мислення).

РЕАЛІЗМ (лат. - речовий, дійсний) - 1) термін, яким позначали своє вчення деякі матеріалісти, зокрема природодослідники; 2) у західній філософії початку ХХ ст. - сукупність філософських вчень і шкіл, які визначають незалежне від суб'єкта існування об'єкта, причому під об'єктом розуміють як матеріальні речі, так і ідеальні поняття.

РЕЛЯТИВІЗМ (лат. - відносний) - 1) принцип відносності людських знань; 2) суб'єктивно-ідеалістичне вчення, яке абсолютизує відносність людських знань, заперечує моменти абсолютно істинного в них і на цій підставі заперечує об'єктивну істину, пізнаваність світу.

РЕФЛЕКСІЯ (лат. - обернення назад, відображення) - термін для позначення такої риси людського пізнання, як дослідження самого пізнавального акту, діяльності самопізнання, що дає змогу розкрити специфіку духовного світу людини.

СВІДОМІСТЬ - властивий людині спосіб ставлення до світу через суспільство, вироблену систему знань, закріплених у мові, в усіх її смислах і значеннях; найвища форма відображення матерії.

СВОБОДА - притаманна людині специфічна здатність діяти відповідно до своїх цілей та інтересів, які виражають переважно не наявну (вже здійснену), а майбутню, головним чином можливу, реальність.

СВОБОДА ВОЛІ - один з аспектів свободи, в якому розкривається здатність людини приймати рішення зі знанням справи, панувати над собою.

СЕНСУАЛІЗМ (лат. - чуттєвий, почуття, відчуття) - напрям у теорії пізнання, який визнає відчуття єдиним джерелом знань. Протилежний раціоналізмові.

СИНЕРГЕТИКА (грец. - спільна дія) - науковий напрям, який досліджує процеси самоорганізації в природних, соціальних і когнітивних системах.

СКЕПТИЦИЗМ (грец.- недовірливий, той, хто досліджує) - філософське вчення, що піддає сумніву можливість достовірного пізнання об'єктивного світу.

СОФІЗМ (грец. - судження, придумане хитро, майстерність, уміння) - логічний виверт, який навмисно імітує, **наслідує** формальну правильність мислення, щоб видати хибне міркування за істинне.

СУБ'ЄКТ (лат. - те, що лежить в основі, підкладене) - носій певного роду діяльності; у теорії пізнання - свідома істота, що пізнає.

СУБЛІМАЦІЯ (лат. - високо піднімаю, підношу) - одне з основних понять теорії психоаналізу, особливий вид відхилення інстинктів від притаманної їм спрямованості і переключення їх енергії на досягнення соціальних і культурних цілей.

СУБСТАНЦІЯ (лат. - сутність) - філософська категорія для позначення кінцевої основи всієї різноманітності явищ природи та історії, якою є саморух матерії.

СХОЛАСТИКА (грец. - вчена бесіда, школа) - тип середньовічної філософії, цілком підпорядкованої релігії. Мала на меті обґрунтування, систематизацію і захист теології за допомогою раціоналістичних засобів.

СЦІЄНТИЗМ (лат. - знання, наука) - світоглядна позиція, пов'язана з абсолютизацією позитивних аспектів впливу природничих наук на розвиток культури.

ТАБУ (полінезійське) - категорична заборона певних дій, порушення якої нібито неминуче призводить до тяжкої кари.

ТЕЇЗМ (грец. - Бог) - релігійний світогляд, в основі якого лежить розуміння Бога як особи, що створила світ і втручається в його події.

ТЕЛЕОЛОГІЯ (грец. - мета, кінець і ...логія) - вчення, за яким розвиток є здійсненням наперед визначеної мети, і все в розвитку природи і суспільства є доцільним.

ТЕОГОНІЯ (грец.- Бог і народження) - сукупність міфів про походження і родовід богів.

ТЕОЛОГІЯ (грец. - Бог і ...логія), богослов'я - вчення про Бога, побудоване на основі логіко-схоластичних тлумачень Святого письма. Теологія виступає догматичним обґрунтуванням, «теоретичним» змістом, серцевиною релігії.

ТЕОСОФІЯ (грец. - Бог і мудрість) - релігійно- філософське вчення, що проголошує предметом пізнання «божественну мудрість», а джерелом його - містичну інтуїцію та одкровення.

ТОМІЗМ (лат. *Томас* - Фома) - напрям філософії католицизму, заснований на вченні Томи Аквінського.

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛЬНИЙ - той, що зумовлює можливість пізнання.

ТРАНСЦЕНДЕНТНИЙ - той, що лежить поза межами свідомості й пізнання.

УНІВЕРСАЛІЇ (лат. - загальний) - філософський термін, який вживався для позначення загальних понять (стіл, люди) на відміну від одиничних (конкретний стіл, конкретна людина). Широко використовувався в середньовічній схоластиці.

УНІВЕРСУМ (лат. - світ, всесвіт) - філософський термін для позначення об'єктивного світу як цілісності, що перебуває в постійному саморусі й кожна частина якої є ланкою в нескінченному ланцюгу розвитку матерії.

УТОПІЯ (грец. букв. *неіснуюче місце*) - термін, яким позначають ідеальні, науково необґрунтовані проекти взірцевого суспільного устрою.

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ (лат. - підроблений) - навмисне спотворення, викривлення або неправильне тлумачення тих чи інших явищ, подій, фактів з корисливих міркувань.

ФАТАЛІЗМ (лат.- визначений долею) - концепція, за якою хід подій у природі, суспільстві, житті кожної людини наперед визначено Богом, його волею.

ФЕНОМЕН (грец.- те, що з'являється) - явище, єдине в своєму роді, взяте в цілісності, в єдності з його суттю. Феномен як очевидна даність осягається за допомогою інтуїції.

ЦИВІЛІЗАЦІЯ (лат. - громадянський, державний) - 1) форма існування живих істот, наділених розумом; 2) синонім культури, сукупність матеріальних і духовних досягнень суспільства; 3) відносно самостійне цілісне соціально-історичне утворення, локалізоване у просторі й часі, що може мати ієрархічні рівні (наприклад, антична цивілізація, римська цивілізація). Термін запровадив В. Р. Мірабо (1757 р.).

ЦИНІЗМ (вчення кініків) - презирливе ставлення до культури суспільства, до його духовних і особливо моральних цінностей та загальноприйнятих норм поведінки; безсоромність.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Сучасна соціальна філософія. – К., 2007.
2. Буслинський В.А. Основи філософських знань: Підручник / В.А. Буслинський, П.І. Скрипка. – Львів, 2006.
3. Волинка Г.І. Філософія стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: Навчальний посібник. – К., 2005.
4. Воронкова В.Г. Філософія: Навч. посіб. – К., 2004.
5. Герасимчук А.А., Тимошенко З.І. Курс лекцій з філософії: Навчальний посібник. – К., 1998.
6. Горський В.С. та ін. Історія української філософії. – К., 2004.
7. Гусев В.І. Західна філософія Нового часу. – К., 2000.
8. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: Підручник: У 2 ч. – Ч. 1: Історія розвитку філософської думки. – К., 2002.
9. Ільїн В.В., Кулагін Ю.І. Філософія: Підручник: У 2-х ч. – Ч.2: Актуальні проблеми сучасності. – К., 2002
10. Касьян В.І. Філософія (Вища освіта ХХІ століття): Навчальний посібник. – К., 2003.
11. Кондзьолка В.В. Історія середньовічної філософії: Навч. посібник. Львів, 2001.
12. Кондзьолка В.В. Нариси з історії античної філософії. – Львів, 1993.
13. Нестеренко В.Г. Вступ до філософії: Онтологія людини. Навчальний посібник. – К., 1995.
14. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. – К., 1993.
15. Петрушенко В.Л. Філософія: Навчальний посібник. – Львів, 2007.
16. Подольська Є.А. Філософія: Підручник. – К., 2006.
17. Розвиток філософської думки в Україні. – К., 1994.
18. Саух П.Ю. Філософія: Навчальний посібник. – К., 2003.
19. Світ мудрості. Хрестоматія з філософії: Навч. посібник / Упорядники Г.О.Орендарчук, М.Л.Шумка. – Тернопіль, 2008.
20. Сілаєва Т.О., Гнасевиц Н.В., Орендарчук Г.О. Філософія: Навчальний посібник / За ред. Сілаєвої Т.О.– Тернопіль, 2008.
21. Смерж Л.О. Філософія: Навчальний посібник. – К., 2004.
22. Татаркевич В. Історія філософії. – Т. 1-3. – Львів, 1997, 1999.
23. Філософія. Світ людини. – К., 1999.
24. Філософія: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / В.Х. Арутюнов, М.М. Демченко, С.Л. Йосипенко та ін. – К., 2001.
25. Філософія: Навчальний посібник/ За заг. ред. Ю.В. Осічнюка. – К., 2003.
26. Філософія: Підручник / Кер.авт. кол. І.В. Бичко. – К., 2002.
27. Філософія: Навч. посіб./ Л.В. Губерський, І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін. За ред. І.Ф. Надольного. – К., 2005.
28. Читанка з історії філософії ХХ ст.: У 6-ти кн. – К., 1993-1996.

